

◆ Splnomocnenci: Ján Hero, Andrea Bučková, Ábel Ravasz. Ilustráciu vytvorila Radka Riňáková Repková

Najlepší z najlepších

Výmenu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity A. Bučkovej za splnomocnenca vlády pre rómskej komunity J. Hera zdôvodnil premiér SR Eduard Heger slovami, že na tomto poste chcú mať najlepších z najlepších. Zmena prichádza takmer v polčase vládnutia jednak vlády SR, ale aj úradovania samotnej, už bývalej, splnomocnenkyne. Zaujímavý je ešte jeden fakt. Sociálne siete sú nielen pre politikov nástrojom na šírenie infor-

mácií. A hoci sú na sociálnych sieťach aktívni aj rómsky europoslanec, poslanec a poslankyňa národnej rady, k odvolaniu A. Bučkovej sa nevyjadril nikto z nich. Trocha zvláštne.

Titulka čísla napovedá, že v obsahu bude rozhovor s novým splnomocnencom. Nebude tomu tak. Téma sa budeme venovať s odstupom času v ďalších číslach. V tomto vydaní však ponúkame hneď niekoľko zaujímavých rozhovorov z rôznych oblastí.

Pokračujeme v prezentácii pôvodnej autorskej tvorby rómskych spisovateľov a prinášame aj archívne literárne diela autorov, ktorí už nie sú medzi nami. V tomto čísle to je Jana Ferdinandová. Jej diela sú dostupné v starších vydaniach novín.

Chcem poukázať aj na laureátov ocenenia Roma Spirit, ktorých sme spoznali začiatkom decembra. Inšpirujúce príbehy ľudí, organizácií, samospráv a zamestnávate-

lov už 13. rok Slovensku predstavuje Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu. Ocenenie je zaujímavé tým, že do jednotlivých kategórií môže nominovať ľudí ktokoľvek, o výbere víťazov neskôr rozhoduje odborná porota nielen zo Slovenska.

Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo ľil

V Myjave opravia prestupné bývanie a komunitné centrum za viac ako milión eur

Myjava 27. októbra (TASR) – V meste Myjava sa uskutoční rekonštrukcia prestupného bývania a komunitného centra na Trokanovej ulici. Vyplyva to zo zverejnených údajov vo vestníku Úradu pre verejné obstarávanie.

Predmetom zákazky je rekonštrukcia objektov za účelom zlepšenia podmienok bývania občanov vrátane marginalizovanej rómskej komunity. „Rekonštrukcia zahŕňa okrem iného vytvorenie spoločného vstupu do budov v rámci stavebných úprav komunitného centra či rozšírenie priestorov komunitného centra podľa projektovej dokumentácie,“ informovalo mesto.

Projekt bude financovaný z fondov Európskej únie, konkrétne z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a operačného programu Ľudské zdroje. Podľa zverejnenej zmluvy je maximálna lehota na zhotovenie diela stanovená na osem mesiacov od nadobudnutia účinnosti zmluvy.

Zvierací ombudsman: Utýrané psy sú aj výsledkom správania detí

Bratislava 26. októbra (TASR) – Obce na východe Slovenska sú jednými z mnohých lokalít, ktoré patria z pohľadu ochrany zvierat medzi najkritickejšie. Utýrané psy sú aj výsledkom správania detí. Uvádza to organizácia Zvierací ombudsman, ktorá pred tromi rokmi začala projekt Detský zvierací ombudsman.

Deti z rómskych osád podľa Zvieracieho ombudsmana vnímajú zvieratá ako súčasť hry. Sú pre ne hračkou, s ktorou môžu svojvoľne a bez akejkoľvek ľútosti zaobchádzať. Organizácia sa venuje problematike týrania zvierat deťmi. Cieľom jej projektu je ukázať deťom, že zvieratá majú hodnotu a nie je vec.

„Deti treba podchytiť už v ranom veku, keď sa im ešte dá vštepiť správny postoj k životu a empatia voči všetkým živým tvorom v zmysle hesla: Vzdelávajme deti a nebudeme musieť potrestať dospelých,“ povedala Nikola Jackuliaková zo Zvieracieho ombudsmana.

Organizácia zároveň spolupracuje s políciou a súdmi. „Pokiaľ si štát nezačne plniť svoje povinnosti, budeme sa stále točiť v začarovanom kruhu,“ poznamenala zvieracia ombudsmanka Zuzana Stanová.

Veterinárka Martina Karasová hovorí, že deťom demonštrujú, ako má vyzeráť vzťah so zvieratom a aký prínos môžu mať pre ľudí. „Zatiaľ sme sa našťastie stretli len s pozitívnou odozvou, dokonca nielen u detí, ale aj u dospelých, čo nám dodáva elán pokračovať v týchto aktivitách,“ podotkla.

Projekt Detský zvierací ombudsman je zameraný na vzdelávanie detí na školách i v marginalizovaných oblastiach. Pracovníci zo Zvieracieho ombudsmana zorganizovali prednášky s viac ako 600 deťmi a pokračujú so vzdelávaním na školách po celom Slovensku vrátane vzdelávania v ďalších osadách na východe. Projekt je spolufinancovaný z prostriedkov programu Erasmus.

Projekt na výstavbu kanalizácie na Ladislavovom dvore

Levice 26. októbra (TASR) – Mesto Levice pripravuje výstavbu kanalizácie na Ladislavovom dvore obývanom rómskou komunitou. Peniaze na projekt s rozpočtom viac ako 380 000 eur chce radnica získať z fondov Európskej únie.

Na Ladislavovom dvore mesto pred časom postavilo 40 sociálnych bytov určených marginalizovanej rómskej komunite. „Cieľom projektu je zvýšiť počet domácností tejto komunity, ktoré budú mať prístup k verejnej kanalizácii, čím sa zlepšia podmienky ich bývania,“ uvádza sa v materiáli, o ktorom bude rozhodovať mestské zastupiteľstvo.

V súčasnosti je na Ladislavovom dvore evidovaných 219 obyvateľov. Na odvádzanie splaškových odpadových vôd slúžia žumpy, ktoré sa pravidelne vyvážajú do mestskej čistiarny odpadových vôd. „Objem žump je nedostatočný, vyžaduje častý vývoz, čo je ekonomicky neefektívne. V roku 2020 stál vývoz žump 17 537 eur. Realizáciou projek-

Ján Hero bol vymenovaný za nového splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity

♦ Ján Hero (vľavo) s manželkou počas stretnutia s pápežom. Foto: F. Iván/TASR

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity má od 8. decembra nové vedenie. Vláda na svojom zasadnutí odvolala splnomocnenkyňu Andreu Bučkovú, ktorá do funkcie nastúpila v apríli 2020 po parlamentných voľbách a vystriedala tak predchádzajúceho splnomocnenca Ábela Ravasza. Podľa slov A. Bučkovej sa o svojom odvolaní dozvedela z médií. „Za personálnou výmenou na poste splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity nie je vyjadrenie nedôvery doterajšej šéfkou úradu Andrei Bučkovej, ale snaha využiť schopnosti a skúsenosti najlepších z najlepších,“ uviedol v tlačovej správe premiér Eduard Heger.

Premiér vo vyhlásení dodal, že dôvodom zmeny je aj rokovanie o podobe Partnerskej dohody, ktorá nastavuje podmienky poskytnutia eurofondov a oblastí, na ktoré majú byť prostriedky poskytnuté.

„To, že prichádza niekto lepší, neznamena, že ten druhý je zlý. Ale v oblasti integrácie a zlepšovania podmienok rómskej komunity a čerpania eurofondov na tieto účely, teda v oblasti, s ktorou sa doteraz trápili všetky vlády na Sloven-

sku, potrebujeme tých najlepších z najlepších,“ zdôraznil Heger.

Zároveň vyjadril spokojnosť, že do pozície vedúceho úradu, ktorý má na starosti implementáciu verejných politík, súvisiacich s integráciou rómskych komunít, prichádza skúsený človek. „Verím, že bude nadväzovať na pani Bučkovú, a preto je to skôr odovzdanie štafety ešte lepšiemu bežcovi s vierou, že dosiahne ešte lepšie výsledky,“ dodal premiér.

Odborník zo školstva

Ján Hero je dlhoročným odborníkom v oblasti národnostného školstva a má bohaté skúsenosti v oblasti vzdelávania a výchovy rómskych detí a mládeže. Jeho hlavným cieľom v pozícii splnomocnenca je skvalitnenie vzťahov s jednotlivými ministerstvami, regionálne posilnenie úradu a pokračovanie v rokovaní o Partnerskej dohode, v rámci ktorej sa určujú podmienky poskytnutia finančných prostriedkov Európskej únie a okrem iného aj prioritné oblasti, na ktoré majú byť prostriedky poskytnuté.

„Do funkcie splnomocnenca som nastúpil v náročnom období vyjed-

návaní o Partnerskej dohode. Verím, že na spoločných rokovaníach, ktoré aktuálne prebiehajú k Partnerskej dohode sa nám podarí zabezpečiť úspešný výsledok, ktorý bude viesť k skvalitneniu života obyvateľov v rómskych komunitách. Zároveň sa chcem sústrediť na finalizovanie akčných plánov, ktoré budú obsahovať opatrenia a aktivity, vrátane zafinancovaných zodpovedných partnerov a reálneho vyčíslenia potrebných finančných nárokov. Za obzvlášť dôležité považujem sústrediť sa na regióny a obce s rómskymi komunitami, kde budú posilnené aj regionálne a technické kapacity v rámci Plánu obnovy a odolnosti. Prostredníctvom tohto nástroja sa budú investovať finančné zdroje na rozšírenie priestorov základných a materských škôl. Z dlhodobého hľadiska považujem za dôležité, aby sme dosiahli očakávanú zmenu najmä na lokálnej úrovni, v prostredí zraniteľných rómskych komunít,“ uviedol nový splnomocnenec Ján Hero v tlačovej správe.

Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity je poradným orgánom vlády pre problematiku rómskych komunít v Slovenskej republike a realizuje systémové opatrenia

Ľudské práva sú krídla

Ľudské práva sú ako kyslík, ktorý potrebujeme, aby sme sa mohli slobodne nadýchnuť čerstvého vzduchu. Ľudské práva sú ako jemný vánok, ktorého pohladenie pocítíme vždy, keď sme zatlačení do kúta pod ťarchou obmedzení. Ľudské práva sú krídla, ktoré môžeme rozprestrieť, vzniesť sa a pocítiť slobodu, sú priestor, kde je človek sám sebou. Možno si v tejto chvíli povie: Čo sú vlastne v praxi ľudské práva?

Základné ľudské práva a slobody

Ľudské práva sú dané každému človeku od narodenia. Ich všeobecné uznávanie nebolo v histórii samozrejmosťou, vlastními týchto práv bola zvyčajne vyššia vrstva obyvateľstva. Dnes sú základné ľudské práva a slobody spoločné nám všetkým bez ohľadu na etnikum, vierovyznanie, národnosť či sexuálnu orientáciu, a teda týkajú sa aj nás Rómov. Ľudské práva sú ako neviditeľný ochranný štít, ktorého úlohou je chrániť nás, avšak nie každý z nás je si vedomý skutočnosti, že je majiteľom takejto vzácnej ochrany štítu.

Základné ľudské práva a slobody máme ako občania Slovenskej republiky garantované v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky:

- **spôsobilosť každého na práva;**
- **právo na život** (problematika prerušenia tehotenstva, trestu smrti);
- **nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia** (môže byť obmedzená v zákonom ustanovených prípadoch);
- **zákaz mučenia**, krutého, neludského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu;
- **osobná sloboda** (napr. obmedzenie osobnej slobody – zadržanie obvineného alebo podozrivého, väzba, ústavná zdravotnícka starostlivosť, skúmanie duševného stavu);
- **zákaz nútených prác alebo služieb** (výnimky sú prípustné napríklad v prípade osôb vo výkone trestu odňatia slobody, odsúdených na iný trest, vojakov, živelných pohrôm, pri ochrane života, zdravia, menších obecných služieb na základe zákona);
- **právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti**, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena, na ochranu

pred neoprávneným zasahovaním do rodinného a súkromného života;

- **právo vlastníť majetok** (ochrana vlastníctva, obmedzenie vlastníckeho práva, dedenie, vyvlastnenie);
- **nedotknuteľnosť obydľia** (na vstup je potrebný súhlas toho, kto v ňom býva; sú stanovené aj výnimky, napríklad v prípade domovej prehliadky v trestnom konaní, pri ochrane života, zdravia, majetku osôb, ochrane práv a slobôd iných, odvrátení závažného ohrozenia verejného poriadku);
- **listové tajomstvo**, tajomstvo dopravovaných správ, iných písomností, ochrana osobných údajov;
- **sloboda pohybu a pobytu, zákaz vyhostenia vlastného občana** (zákon môže tieto slobody obmedziť, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody);
- **sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery**, právo zmeniť náboženské vyznanie a vieru, verejne prejavovať svoje zmýšľanie,

náboženstvo, vieru, zúčastňovať sa náboženských obrádov, vyučovania náboženstva, organizácie cirkví (tieto práva je možné obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných).

Práva národnostných menšín a etnických skupín (článok 33 – 34)

Občania tvoriaci v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny majú právo

- na všestranný rozvoj, najmä rozvíjať vlastnú kultúru, rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie;
- na vzdelanie v materinskom jazyku;
- používať svoj jazyk v úradnom styku;
- zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.

Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu. Výkonom uvedených

na zlepšenie postavenia a ich integráciu do spoločnosti. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity má 102 zamestnancov. Úrad implementuje národné projekty: Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít a Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít, Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity. Projekty sú realizované na území 150 obcí a miest vo všetkých samosprávnych krajoch Slovenska okrem Bratislavského samosprávneho kraja.

Ako reakcia na prvú vlnu pandémie od októbra 2020 začal úrad s realizáciou Národného projektu Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením Covid-19 v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít (NP COVID MRK).

Prvý deň vo funkcii

„Prvý deň vo funkcii splnomocnenca som riešil dve veľké témy, ktoré budú mať pozitívny vplyv na obyvateľov rómskych komunít. So svojím tímom som sa zúčastnil technických rokovaní s Európskou komisiou k základnej podmienke k Akčným plánom Bývanie a Zdravie Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030, ktorá je jednou zo základných podmienok pre čerpanie finančných zdrojov Európskej únie v novom programovom období 2021 – 2027,“ uvádza sa v ozname na sociálnej sieti.

Zároveň sa Ján Hero stretol s podpredsedníčkou vlády a ministerkou investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Veronikou Remišovou, ďalšími zástupcami tohto kľúčového ministerstva pre prípravu nového programového obdobia pre investície z eurofondov a predstaviteľmi rezortu práce k predloženiu novej verzie Partnerskej dohody na roky 2021 – 2027, ktorá bude vo výraznejšej miere akcentovať pomoc marginalizovaným komunitám. „Otvorili sme

aj tému možností pre zjednodušené čerpanie financií z nového operačného programu a mechanizmu jeho realizácie. Som presvedčený o tom, že spoločne nastavíme podmienky pre využívanie nového Operačného programu Slovensko tak, aby priniesli viditeľné zmeny v živote zraniteľných skupín,“ dodal.

Posledný deň splnomocnenkyne

„Funkciu splnomocnenkyne som prijala s tým, že chcem urobiť všetko preto, aby sa reálne zmenili životné podmienky najmä tých ľudí, ktorí žijú vo vylúčenom prostredí rómskych komunít, ale aj ostatných Rómov a Rómiiek, ktorí z dôvodu etnicity čelia rôznym formám nerovnosti a diskriminácie,“ uviedla na sociálnej sieti už bývala splnomocnenkyňa Andrea Bučková.

Ako ďalej uvádza, začala v náročnom období pandemickej situácie. Jej prvoradou úlohou okrem vytvorenia krízového tímu bolo vytvoriť podmienky pre eliminovanie šírenia ochorenia Covid-19. V obciach s prítomnosťou rómskych komunít poskytovali metodickú podporu, asistenciu pri testovaní a šírili osvetu, robili vzdelávacie aktivity pre pomáhajúce profesie aj pre samosprávy. Pre zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti a osvetu v súvislosti s ochorením Covid-19 začali realizovať Národný projekt Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií s ochorením Covid-19 v obciach s prítomnosťou MRK, ktorý pôsobí v 192 obciach, ktoré nemajú žiadnu pomáhajúcu profesiu.

„Celý tím úradu najmä prostredníctvom regionálnych kancelárií pracoval systematicky v teréne ako súčasť kritickej infraštruktúry. Sprostredkúvali sme obyvateľom obcí humanitárnu pomoc, zúčastňovali sa zasadnutí krízových štábov, komunikovali sme s regionálnymi úradmi verejného zdravotníctva práve preto, aby sme predchádzali plošným či komunitným karanténam. Mesiac po mojom nástupe som spustila proces prípravy nového strategického rámca, na ktorom bolo potrebné naliehavo pracovať nielen preto, že účinnosť vtedy platnej Stratégie pre integráciu Rómov končila v decembri 2020, ale aj preto, že prijatie rozvojového dokumentu na ďalšiu dekádu je požiadavkou Európskej komi-

sie pre čerpanie finančných prostriedkov z európskych a štrukturálnych fondov. Výsledkom participatívneho procesu bola samotná stratégia, ktorú vláda SR schválila 7. apríla tohto roka,“ spresnila A. Bučková.

Úrad sa podľa jej slov stal kľúčovým aktérom aj v Pláne obnovy a odolnosti. Konkrétne v rámci investícií zameraných na odstránenie dvojzmenných prevádzok v základných školách a dobudovania kapacít materských škôl bude úrad poskytovať samosprávam asistenciu súborom cielených služieb a pomoci. Pre naplnenie tohto účelu úrad získa finančné prostriedky na posilnenie personálnych kapacít hlavne v regiónoch.

„Som presvedčená, že som vytvorila podmienky pre kontinuálne pokračovanie agendy, ktorú úrad zastrešuje. Rada by som poďakovala všetkým zamestnankyniam a zamestnancom úradu, ako aj spolupracujúcim organizáciám a inštitúciám, ktorým na tejto téme záleží. Novému splnomocnencovi želim veľa síl a úspechov,“ dodala.

Odchod z ministerstva školstva

Ján Hero dlhodobo pracoval v školstve ako riaditeľ základnej školy, založil Gymnázium v Kremnici, na ktorom sa vyučuje aj rómsky jazyk a zastupoval Slovenskú republiku v expertnej komisii Rady Európy pre Rómov a kočovníkov v Štrasburgu. Na ministerstve školstva pôsobil takmer tri desaťročia a venoval sa tu predovšetkým oblasti národnostného školstva a vzdelávania detí a mládeže v rómskych komunitách.

„Odchod dlhoročného zamestnanca je síce vždy smutný, ale tu sa spája aj s radosťou z nových výziev a plánov. Verím, že Ján Hero predsa len čiastočne ešte ostane v školstve a so štátnou tajomníčkou Svetlanou Síthovou budú spolupracovať v oblasti inkluzívneho vzdelávania. Na vláde prijatá Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní sa venuje podpore žiakov so znevýhodnením, nadaním, ako aj žiakom z marginalizovaných komunít. Jánovi Herovi želim veľa úspechov na novom pracovisku, veľmi mu držím palce v jeho práci a teším sa na spoluprácu,“ uviedol na sociálnej sieti minister školstva Branislav Gröhlíng.

Text: Roman Čonka

tu sa tak ročne ušetrí približne 17 600 eur, zabráni sa úniku znečisťujúcich látok do podzemných vôd a zlepšia sa podmienky bývania pre rómsku aj nerómsku komunitu,“ informoval mestský úrad.

Problémy komunity rieši komisia pre rómske záležitosti

Kokava nad Rimavicou 25. októbra (TASR) – Desiatky rómskych občianskych aktivistov z Gemera, Novohradu a Malohontu sa od jesene 2019 zúčastňujú na aktivitách, ktoré majú za cieľ sieťovať organizácie, združujúce zástupcov rómskej národnostnej menšiny a pomáhať miestnym riešiť ich problémy priamo v regióne. Kultúrno-výchovné občianske združenie Lácho drom z Kokavy nad Rimavicou v okrese Poltár získalo na tento projekt z Ministerstva vnútra SR cez operačný program Efektívna verejná správa 338 625 eur, z čoho päť percent tvorí spolufinancovanie.

Podľa projektového manažéra združenia Pavla Kalmára je do projektu zapojených tridsať ľudí vo veku do tridsať rokov a ďalšie tri desiatky vo veku nad tridsať rokov. „Z týchto ľudí sme vytvorili aj komisiu pre rómske záležitosti, ktorá pomáha Rómom v komunite riešiť ich problémy a požiadavky v oblasti kultúry, športu, ale aj v oblasti zdravia či vecí verejných,“ uviedol Kalmár. „Všetky tieto aktivity by mali umožniť zintenzívniť občiansky aktivizmus rómskej menšiny v regióne a povzbudiť miestnych lídrov zapájať sa aj do politického diania v obciach, mestách a v kraji,“ dodal. Projekt by mal trvať do mája 2022.

V základnej škole vytvorili náučno-relaxačné zóny, majú motivovať rómskych žiakov

Dobšiná 23. októbra (TASR) – V Základnej škole Eugena Ruffinyho v Dobšinej vznikli v aktuálnom školskom roku vďaka projektu Modernjšia škola dve náučno-relaxačné zóny. Ako uviedla zástupkyňa riaditeľa školy Janka Liptáková, moderne vybavené priestory slúžia na vzdelávanie, ale i motiváciu žiakov z marginalizovaných rómskych komunít.

Nové náučno-relaxačné zóny vybudovala škola v už existujúcich priestoroch, do ktorých vďaka financiám z projektu nakúpili nábytok, náučné polepy či sedacie vaky. Jedna zóna je určená pre žiakov prvého stupňa, samostatnú zónu majú starší žiaci. Okrem vyučovacích hodín nové priestory využívajú aj vo svojom voľnom čase, napríklad po vyučovaní.

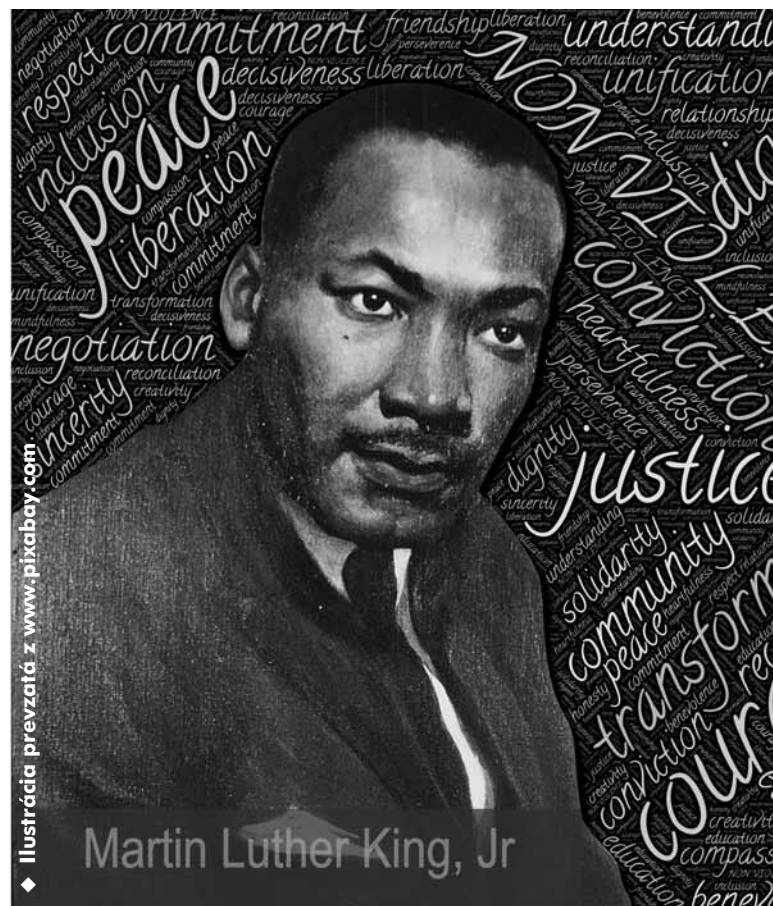
„Máme veľa žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, 86 percent žiakov našej školy tvoria žiaci z marginalizovaných rómskych komunít. Máme aj dosť veľa záškolákov, potrebovali sme motivovať deti, aby chodili do školy,“ vysvetlila Liptáková. Ako dodala, želaný efekt priniesli náučno-relaxačné zóny už počas prvých týždňov ich fungovania.

Viac ako 600 000 Slovákov žije pod hranicou príjmovej chudoby

Bratislava 18. októbra (TASR) – Rizikom chudoby na Slovensku je ohrozených približne 615 000 osôb, čiže 11,4% populácie Slovenska. Spolu s Českou republikou a Fínskom patríme medzi krajiny s najnižšou mierou rizika chudoby v Európe. Zatiaľ čo Česká republika je aj krajinou s najnižšou hĺbkou chudoby, Slovensko dosahuje v tomto ukazovateli hodnotu 25,2%, čo je mierne nad priemerom krajín EÚ 24,5%. To znamená, že na Slovensku sú početnejšie domácnosti, ktoré majú príjem viac vzdialený od hranice chudoby. Informovala o tom Národná banka Slovenska pri príležitosti Svetového dňa boja proti chudobe, ktorý pred 27 rokmi vyhlásila Organizácia spojených národov na 17. október.

Najmenej sú ohrozené domácnosti tvorené dvoma dospelými osobami. Naopak, najvyššiemu riziku chudoby čelia domácnosti s troma a viac deťmi, osamelí rodičia s maloletými deťmi, respektíve jednotlivci s vekom nad 65 rokov. V porovnaní s priemerom 27 krajín EÚ je celkové riziko chudoby nižšie o päť percentuálnych bodov. Menej náchylné sú najmä domácnosti jednotlivcov mladších ako

str. 12 >>>

práv nesmie dôjsť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva.

Diskriminácia

Mnohí z nás sme sa s diskrimináciou (znevýhodňovaním) stretli alebo sa stretávame neustále: v škole, na ulici, na úradoch – pociťujeme menejcennosť. S diskrimináciou je úzko spätý aj rasizmus, keď niekomu prekáža, že sme Rómovia a nechce akceptovať našu prítomnosť v spoločnosti či už kvôli farbe pleti, nášmu životnému štýlu, atď.

Kde sa v ľuďoch berie nenávisť? Prečo vzniká diskriminácia a rasizmus? Je to o pocite nadradenosti, ktorý niektorí ľudia nosia v sebe, je to o samotnom prístupe k životu a úcte/neúcte k ľuďom, o prijatí/neprijatí a akceptovaní či neakceptovaní práv každého človeka, nech sme už mali akúkoľvek skúsenosť. Faktom je, že o nás Rómoch sa v médiách väčšinou píše negatívne. Aj takýto spôsob, ktorým prezentujú život Rómov vyvoláva pocit hnevu a nenávisť. Na druhej strane je tak veľa šikovných Rómov a Rómiiek, ktorých okolie prehliada, hoci sú výnimoční svojím talentom a svojimi zručnosťami prispievajú k lepšej spoločnosti.

Verejný ochranca práv

Čo robiť, ak ste diskriminovaní a vaše práva sú porušené? Ústava SR v ôsmej hlave hovorí o verejnom ochrancovi práv ako o ochrancovi ľudských práv a slo-

bôd. Verejný ochranca práv je nezávislý orgán Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. V zákonom ustanovených prípadoch sa verejný ochranca práv môže podieľať na uplatnení zodpovednosti osôb pôsobiacich v orgánoch verejnej moci, ak tieto osoby porušili základné právo alebo slobodu fyzických a právnických osôb. Všetky orgány verejnej moci poskytnú verejnemu ochrancovi práv potrebnú súčinnosť. Verejnou ochrankyňou práv (ombudsmankou) je v súčasnosti Mária Patakyová a sídlo jej úradu je v Bratislave na Grösslingovej 5.

Ako podať podnet?

Vo forme listu alebo mailu verejnej ochranky práv. Poštovú adresu nájdete na webovej stránke www.vop.gov.sk v sekcii Podať podnet/Postup pri podávaní podnetu, e-mailový kontakt je: podnet@vop.gov.sk.

Zdroj informácií:

1. Ústava Slovenskej republiky
2. Zákon č. 365/2004 Z. z. (antidiskriminačný zákon)

Spracovala: Nadežda Malčeková

Rozumie mi len papier a pero

Achalól mange ča o papirošis the pingalos

◆ Nadežda Malčėková

Nadežda Malčėková (1978) sa do povedomia čitateľskej obce na Slovensku dostala pod pseudonymom Nela Nezábudková svojimi autobiografickými románmi *Dievčatko z kláštora* (Elist, 2020) a *Ďatelinka* (Elist, 2021). Debutovou knižnou tvorbou zaujala najmä tým, že cez osobné zážitky poukázala na tvár spoločnosti, ktorú vidieť nechceme a istým spôsobom zakrývame. O rasizme, zjavnom aj skrytom, povahách poznačených stereotypnou výchovou hovorí Nela cez intímnu spoveď zrkadlom svojich očí, rómskych očí. Jednotlivé charaktery postáv dáva autorka spoznávať postupne – cez ich konanie. Istú etapu svojho života zachytáva v pohľade do minulosti, pričom sa zameriava na vysvetľovanie okolností, ktoré formovali jej osobnosť, konanie a rozhodnutia.

E Nadežda Malčėková (1978) pes avrisikbaďa prekal geňibnaskero placoste Slovaki-jate tel garudo naveste Nela Nezábudková peskere autobijografijengere romanenca *Dievčatko z kláštora* (Elist 2020) the *Ďatelinka* (Elist 2021). Peskero elšino irišagoba interesinda oleba, boj prekal peskere predživipena presikbaďa socijetakeri sera, savi na kamas te dikbel the avka sar la zaučharas. Pal rasizmeste, avridikblo the garudo, pal misuren tel stereotipikano avrilikeriben vakerel e Nela prekal andruno avrivakeriben vaš peskro jakbengero gendaloste, vaš romane jakbende. Jekbtone postavengere misuri del te sprindžarel vacht vachtoba – prekal lenger keriben. Jekh ajsa ktor peskere dživipnestar zachudel prekal zadikhiben vaš čirlatuňipen the zathovel pes pedal avriachalipen pal savoreste, so bondarelas lakero manušipen, keriben the rozgňipen.

Nela Nezábudková je autorkou dvoch autobiografických románov, v ktorých opisuje svoj život, otvára sa čitateľom a vpúšťa ich do svojej trinástej komnaty. Kto je vlastne Nela Nezábudková?

Mladá Rómka, ktorá chcela veľmi zmeniť svet a najmä seba. Chcela byť jednoduchou, obyčajnou a zároveň výnimočnou vo svojej jednoduchosti. Veľmi túžila aby to, čo ona zažila, prekážky, s ktorými sa stretla sa dostali k ľuďom, na ktorých jej záleží. Tými ľuďmi sú Rómovia, rómska mládež a deti.

Romány píšete pod ikonickým menom spojeným s vytrvalosťou, pevnosťou v zásadách a životných cieľoch, zjemneným o kvet nezábudky. Čo vás motivovalo písať pod týmto menom?

Nela je žena, ktorá sa tak volá, aby nezabudla na to, čo ju v živote stretlo, čím si musela prejsť, aby sa stala tým, kým je. A aby nezabudla, čo ju vlastne formovalo a nada-

lej formuje. Nela Nezábudková som ja, Nadežda Malčėková a toto je dôvod, prečo píšem pod pseudonymom.

Kedy sa vo vás ozvala potreba zachytiť svoje pocity na papieri?

Poznáte ten pocit, keď sa chcete niekomu zveriť, porozprávať sa, ale dopredu viete, že nebudete vypočutá a vaša potreba nebude akceptovaná? Uvedomila som si, že slová sú zbytočné, že si rozumiem jedine s papierom a perom. Ja som sa skrátka musela vypísať. Boli momenty, kedy som plakala tam, kde ma nikto nevidel. Písala som a slzy roztápali atrament na papieri. Papier znášal moje výlevy. Najviac v čase, kedy som musela môjho otca počúvať niekedy aj celú noc – kázne, karhanie. Nepomáhal vankúš na hlavu, nepomáhalo ani, keď som sa celá schovala pod perinou. Otcov hlas prenikal tmou až do mojich schovaných uší. Aj tieto nepríjemné pocity som zverila svojmu denníku a modlila som sa, aby

ho nikto nenašiel. Písať denník som začala vtedy, keď som sa naučila čítať a písať.

Vaša prvotina *Dievčatko z kláštora* otvára *Pandorinu skrinku* – hovorí o žene, ktorej sa ubližuje a ktorá sa napriek nepriazni osudu snaží prežiť vo svete bezprávia. Opisujete momenty, stretnutia s ľuďmi, na ktoré by mnohí z nás chceli zabudnúť a vymazať ich zo svojich spomienok.

Preto som chcela dať von najprv *Ďatelinku*. Potom som si uvedomila, že čitateľ by ma mal najprv spoznať, vedieť, kto som. Bolo veľmi náročné písať knihu *Dievčatko z kláštora*, pretože som sa potrebovala vrátiť k nepríjemným spomienkam zo svojho života. Musela som čiastočne otvoriť denník, loviť v ňom, opäť prežívať chvíle, ktoré som istým spôsobom chcela nechať zavreté. Knihu som písala na niekoľko etáp. Pri opise nepríjemných chvíľ som musela vždy prestať, vyrovnávať sa so zlými skúsenosťami a vnútorne tie momenty spracovať, aby som mohla pokračovať. Odvahu som si dodávala tým, že som si hovorila: Veď som už dospelá žena, je to dávno za mnou, už som to zvládla.

Rozprávanie v *Dievčatku z kláštora* začínate rozjímaním, kladiete si otázky. Zaslúbiť sa Bohu do konca života? Žiť život ženy? Následne sa vo svojich spomienkach vraciate k vášmu životu, analyzujete, hľadáte odpovede a vysvetľujete svoje rozhodnutia. Skúste čitateľom vysvetliť začiatky vašej lásky k Bohu, čo vás motivovalo vstúpiť do kláštora a neskôr z neho opäť vystúpiť a hľadať naplnenie v bežnom živote.

Často som sa utiahla do svojho sveta, v ktorom som hľadala riešenia na rôzne životné situácie. Musela som si poradiť sama. Jedinou osobou, ktorá bola ochotná

v čase môjho dospievania vstúpiť do môjho sveta, bola moja krstná mama. U nej som nachádzala útechu a pomoc. No a práve v tom mojom svete som začala objavovať Boha. O mojich radoostiach, ale aj starostiach či problémoch sa rozprávam vždy s Bohom. Utiahnem sa do ústrania odkiaľ vykričím to, čo je v mojom vnútri, v mojej duši. Tam niekde sa začala formovať moja láska.

Teda ste sa zaľúbili.

Áno, zaľúbila. Poznáte pocit, keď človek túži byť s milovanou osobou a vnútorne cíti, že s ňou chce zdieľať každú chvíľu svojho života – dobro, zlo, jednoducho všetko. Chce, aby si vzájomne patrili. Tak to bolo aj so mnou. Zaľúbila som sa, keď som bola študentkou na Gymnáziu v Novej Bani. Najprv som sa začala modlievať ráno, na obed, večer. Chodievala som na bohoslužby vždy pred vyučovaním. Po omši som utekala na námestie do školy. No nestačilo mi to. Mala som duchovného otca, ktorému som hovorila ako ja cítim Boha, vieru a čo by som chcela robiť. V tej dobe som nevedela, že je to povolanie. On ma v tomto mojom čínení usmernil, odporúčal mi, aby som v sebe tieto pocity nechala dozrieť – v tom čase som bola druháčkou. Raz ma zobral na duchovné cvičenia k sestrám do misijného radu Služobník ducha svätého pri Poprade. Bola som tam štyri dni, v tichosti, sama so sebou a s Bohom. Modlila som sa a veľmi ma to naplňalo. Po modlitbách som sa cítila vždy silná, plná energie.

Ako ste cítili povolanie a ako ste ho podali čitateľom?

Zistila som, že chcem žiť v kresťanskej viere. Keď som pocítila povolanie, nastala zmena. Dokázala som v sebe nájsť odvahu postaviť sa pred mojich prísnych rodičov a povedať im, že chcem slúžiť Bohu. Bolo to pre nich veľmi náročné. Ja, ich najstaršia dcéra, v ktorej videli

budúcu právničku sa chcela stať mníškou. Cez zážitky a konkrétny opis chvíľ som to podala čitateľom. Moja mama to prijala veľmi ťažko, možno aj preto, že vo mne nevidela dcéru, skôr kamarátku. Niekeho, na koho sa dokáže spoľahnúť, kto sa dokáže postarať o hospodárstvo a mladších súrodencov. Vedeli, že nech sa stane čokoľvek, bude o nich postarané. Keď som im povedala, že chcem odísť z domu a že túžim po tom, aby som bola zatvorená medzi štyrmi stenami a rozprávala sa s Bohom, bolo to pre nich niečo neprijateľné.

Nakoniec ste našli útechu v kláštore v poľskom Krakove. Prečo práve tam?

Počas stredoškolského štúdia som chodila po rehoľných rádoch, hľadala som sa. Svoje hľadanie som ukončila v Kongregácii sestier Albertínok v Brezne, ktoré slúžili chudobným. Sestry boli z Krakova, boli to Polky. U nich som sa postupne naučila rozprávať po poľsky. Po skončení školy, bola som tam pol roka, som odišla do Krakova. Pamätám si na svoj odchod, bol veľmi ťažký. Nikto z rodiny sa so mnou neprišiel rozlúčiť. Veľmi ma to trápilo. Napriek náročnému životu v rodine som si rodičov neskuťočne vážila, potrebovala som ich vo svojom živote. To, čím som si doma prešla ma naučilo nazerať na život z iného uhla pohľadu, naučilo ma to postarať sa o seba.

Spomínate, že ste sa starali o hospodárstvo a mladších súrodencov. V ktorej časti Slovenska ste vyrastali?

Vyrastala som v Klakovskej doline – Župkove, v časti Báň. Je to nádherná dedina. My sme bývali na samom konci, rovno pod lesom, pod nami bol už len cintorín. Späťosť s prírodou tam bola stále. Vyrastala som v krásnej prírode, mimo mojich rovesníkov, bez sociálneho kontaktu. Ja som pomáhala s výchovou súrodencov, domácnosťou, nákupmi. Chovali sme ovečky, kozy, kravičku, bolo potrebné kosiť, hrabať seno, postarať sa o ovečky. Bolo nás dokopy osem, ale ja som bola akoby sama. Tým, že si ma nikto nechcel vypočuť, rozprávať sa so mnou, začala som sa so svojimi pocitmi zverovať deníku, utekala som do prírody a k Bohu.

Aký bol rehoľný život?

Nebol taký, ako som si pôvodne myslela. Nebolo to len o tom, že som sa modlila. Bol to priestor, kde som sa stretla s rôznymi povahami, charaktarmi, názormi. Aj tu som si od jednej sestry zažívala útlak a ponížovanie kvôli tomu, že som Rómka. No pomohlo mi to uvedomiť si, že moje povolanie nie je o prežívaní rehoľného života, ale o práci medzi nami, medzi Rómami, medzi deťmi. Uvedomila som si, že tam som najviac osožná.

Vaša túžba byť s Rómami sa teda naplnila.

Moje rómstvo sa vo mne viac ozvalo, chcela som byť v kontakte s Rómami. Odišla som z kláštora, išla som pracovať na Horehronie a na stredné Slovensko, v okolí Žarnovice. Tu som vlastne rómsky život spoznala ináč. Kým ja som vyrastala v prírode a na samote, s rodičmi a súrodencami, tam som spoznala veľkú chudobu. Chudobu, ktorá ma dorazila. Tu som pocítila, že ma tí Rómovia potrebujú. Pomyslela som si na svojich súrodencov a seba. Ako nám vzdelanie pomohlo v živote a bola som presvedčená, že vzdelanie pomôže aj Rómom v uzavretých komunitách. Len to vzdelanie nie je všetko, pretože okrem toho treba mať aj strechu nad hlavou, treba prácu a zabezpečiť kopec vecí okolo toho, aby sa život žil v dôstojných podmienkach. Čiže zmenu som zavŕšila cez vzdelávanie ako pedagogická asistentka v okrese Levice, kde som pôsobila osem rokov.

Prácu pedagogickej asistentky opísujete v ďalšej časti vašej autobiografie pod názvom Ďatelinka.

Áno, je to tak. Čitatelia si o mojom pôsobení, zážitkoch dobrých aj menej dobrých, môžu prečítať v knihe Ďatelinka.

Aké máte plány do budúcnosti?

Mojím cieľom je doštudovať a medzitým písať. Momentálne som v treťom semestri, študujem právo. Píšem básne, zatiaľ do šuplíka. Uvidíme, čo nám prinesie budúcnosť.

Podelili by ste sa s našimi čitateľmi o vaše básne zo šuplíka?

Veľmi rada.

Ďakujeme za rozhovor a želáme vám veľa úspechov v osobnom aj pracovnom živote.

* * *

E Nela Nezábudková irinda duj autobijografikane romani, kaj presikhavel peskero dživipen, phundravel pes le genavnende the mukhel len andre peskero dešutrinto kher. Ko hiňi Nela Nezábudková?

Terňi Romňi, so but kamelas te visarel la luma the pes korkora. Kamelas te jel ča ajsi, ačarutňi the ajsi federisardi prekal peskero ča ajsipen. But kamelas, aj oda, so predžidžila, pharipena savenca pes sprindžarda, mi pes oda resel maškar manušen pal save bajinel. Ola manuša hine o Roma, romane terne the čhave.

Le romanen lekhaven tel peskero garudo nav sphandlo le zoralipnaha, biačhadipneha prekal zasadi the dživipnaskere mirinda thana, kovlardo la nezábudkaha. So tumen čalađa te lekhavel tel ada naveste?

E Nela hiňi džuvľi, so pes avka vičinel, aj te na bisterel pre oda, soha pes andro dživipen sprindžarda, soha musaj te predžal aj te ačhol olaha, savi hiňi. The mi na bisterel so la bondarelas the dureder bondarel. E Nela Nezábudková som me, Nadežda Malčeková the oda hino dovodos, soske lekha-vav tel garudo naveste.

Kana andre tumende hangosalila kampelišagos te zachudel peskere šunde pro papirošiste?

Prindžaren oda šundo, kana kamen varekaske vareso te phenel, te vakerel leha, ale anglunes džanen, hoj na ena šundo the tumaro kampelišagos na ela zachudno. Ilom andre godi, hoj o lava hine hijabale, hoj mange achaluvav ča le papirošiha the pingaloha. Me musaj vareso te irinel. Sas man ajse vachta, kana rovas odoj, kaj man ňiko na dikhelas. Irinas, the o apsa biľarenas la tinta pro papirošiste. O papirošiš likerđa mire apsa. Jekhbuter akor, kana musaj peskere dades te šunel the calo raťi – vakeriben, rakinkeriben. Na šegitinda mange zahlavkos pro šereste, na šegitinda kana man calo garuďom tel perňicate. Dadeskero hangos man lemavelas dži mire garude kanendar. The ala nalačhe šunde lekhaďom the imatkozindom man, aj ada irišagos ňiko na arakhel. Te lekhavel disutnoro zachudňom akor, kana sikhľilom te genel the te irinel.

Tumaro elšinipen Dievčatko z kláštora phundravel Pandorinakero šifoneri-cis – vakerel pal džuvľijate, so lake sako dukhľarel the joj mamuj oleste kamel te predživel andre bibachtaľi lumate. Presikhaven vachta, zgeliřena le manušenca, pre save bi butere manuša amendar kamenas te bisterel the te mukhel avri andal peskere leperibena.

Vašoda kamľomas te del avri anglunes la Ďatelinka. Palis ilom andre godi, hoj o genavdo bi šaj elšines sprindžarel, te džanel, ko som. Sas but phares te lekhavel la genda Dievčatko z kláštora, vašoda hoj musaj man te visarel ko bibachtale leperibena andal peskero dživipen. Musaj te phundravel o disutnores, te genel lestar, pale te predživel o vachta, save kamľom imar te mukhel zaphandle. La genda lekhavas vaš daskeci kotora. Kana presikhavas bibachtae vachta, musaj sajekh te preačhol, jekhetañarel le bibachtale ajsipnenca the andrunes ala vachta te predživel aj čalavav dureder. E zor mange davas avka, hoj mange phenas: sem imar som bari džuvľi, oda imar čirla pal mande, imar oda likerďom.

Vakeriben andre Dievčatko z kláštora zachuden le gondolišagoha, thovkeren tumenge phučibena. Te solacharel le Devleske dži dživipnaskero agor? Te dživel džuvľjakero dživipen? Palis prekal peskere leperibena tumen visarcken ke peskero dživipen, rozphanden, roden odpheňibena the avriachalaren peskro rozgiňipen. Probalinen le genarende te avriachalarel peskero elšiniben vaš tumaro kamiben ko Devleste, so tumen ligenda andro klaštoriste the palis lestar pale te oddžal the te rodel dživipnaskero pherďaripen.

Butervar man scirdľom andre peskeri luma, kaj rodas rozgiňipen pedal avresave dživipnaskere situaciji. Musaj mange te šegitinel korkori. Ča jekh dženo, so kamelas te avel andro miro dživipen prekal barardipen, sas miri kirvi. Joj mange delas lačho lav the zaarakhiben. The akor andre adi luma zachudňom te arakhel le Devles. Pal miro lošalipen, ale the pal e brigade vaj problemende vakerav sajekhvar le Devleha. Scirdav man seratar, khatar zvičinov savoro mire andripnestar, mire voďatar. Odoj varekhaj zchudňa pes te bondarel miro kamiben.

Akor tumen zakamľan.

Ha, zakamľom. Prindžaren ajso šundo, kana o manuš kamel te ačhol le kamaduno dženeha the andrunes šunel, hoj kamel leha te jel sajekhvar prekal peskero dživipen – kana mištes, bibachtales, sajekhvar. Kamel, aj peske jekhetanes ilinen. The avka sas the manca. Zakamľom man, kana sikhľuvav andro gimnazijum Nevo Baňate. Elšines man imatkozinas tosara, pro dilos the raťate. Phiras pro omši sajekhvar anglal sikhaviben. Pal omšate imar denašas andre škola. Na sas mange dosta. Sas man rašaj, so leske vakeras, sar me šunav le Devles, devľikaňipen the so bi kamas te kerel. Akor mek na džanas, hoj oda bičhaviben. Jov man andro miro šuňiben presikhađa, the phenelas mange, aj andre mande mukhav miro šundo te perel tele – akor somas andre dujto klasa. Jekhvar man iľa pro voďakero zgeli-pen ko mňiški anro misijakero rados Solgališaga vaš suntu duchoste Popradoste. Somas odoj štar dživesa, cichones, korkori peha the le Devleha. Imatkozinas the but man oda pherďarelas. Pal imatkozišagos man sajekhvar šunas but zorali.

Sar oda šunenas oda bičhaviben the sar oda les thodan le genarende?

Dodžanľom man, hoj kamav te dživel andre krestaňiko devľikaňipen. Kana šundom bičhaviben, ačhiľa visariben. Arakhľom andre peste te sikhavel zor te zaterďol anglal mire zorale dades the la da the te phenel lenge, hoj kamav te solgalinel le Devleske. Oda sas pedal lende but phares. Me, lengeri jekhphureder čhaj, andre savi dikhenas pravňička, kamľom te avel mňiškate. Prekal predživipena the ajse vachta oda presikhaďom le genarenge. Miri daj oda iľa but phares, šajnones the vašoda, hoj andre mande na dikhelas peskra čha, ale la kamaratka. Varekas, pre kaste šaj pes doperel, ko pes džanel te kerel paš chulajipen the pal peskere phralen the pheňen. Džanenas, hoj pes ačhola chocso, ela pal lende bajindones. Kana lenge phendom, hoj kamav te oddžal kherestar the kamav te jej zarindi maškar štar fali the te vakerel le Devleha, oda sas pedal lende vareso naachaľardo.

Agoreste arakhľan lačho lav klaštoriste andro polciko Krakovoste. Soske ča doj?

Prekal maškarškolakero sikhľiben phiras pal reholakere radi the rodavas man. Peskero rodkeripen agorisardom andre Mňišken-geri kongregacija vaš Albertinki Breznoste, so šegitinenas le čorenge. O mňiški sas Krakovostar, sas Polki. Paš lende sikhľilom te vakerel polcikones. Pal školakero agoripen odoj somas jepaš berš the geľom Krakovoste. Likerav andre godi peskero odgelipen, oda sas but phares. ňiko la famelijatar na avla pes manca te odkidel. Oda pre mande but

phares peľa. Mamuj oleste savo man sas famelijate pharo dživipen, peskere dades the da but opre likerlas, kamas len andre miro dživipen. Oda, soha khere pregeľom, man sikhada te dikhel pro dživipen aver seratar, sikhada man te bajinel korkori pal peste.

Leperen, hoj bajinenas pal chulajipen the terneder phralen the pheňen. Andre savo slovakiřakero kotor barilaň?

Barilom andre Klakovakero char – Župkovoste, andro kotor Báň. Oda but šukar char. Amen dživahas pro samo gaveskero agor, tel vešeste, paš amende sas ča o temetovos. Samas dojekhvar sphandle la veša-paňenca. Barilom maškar but šukar pašalipen, seratar mire jekheberšendendar, bijo socijalno sphandlipen. Me šegitinas le avrilikeribneha vaš phralen the pheňen, le kherutňipneha, cinkeribnenca. Sas amen bakre, kozi, guruvňi, kampelas te kosinel, te hrabinel šuko čar, te parvarel pal bakrendar. Sas amen jekhetanes ochto džene, ale sar te bi somas korkori. Akor, kana man ňiko na kamelas te šunel, te vakerel manca, zachudňom te davkerel peskere šunde le disutnoreske, denašas andre prirodla the ke Devleste.

Savo sas reholakero dživipen?

Na sas ajso, sar mange elšines gondolin-as. Na sas ča pal oda, aj man sajekhvar imatkozinař. Oda sas than, kaj man zgelo-mas le avresave misurenca, charakterenca, pripheňibnenca. The adaj jekhe mňiškatlar chudas telethodipen the bibacht vaš oleste, bo somas Romňi. Ale šegitinda oda mange te le pre godi, hoj miro bičhaviben nane ča pal reholakero dživipen, ale the pal butate maškar amende, maškar Romende, maškar čhavende. Ilom pre godi, hoj odoj som jekhbuter chasňardi.

Tumaro kamľaripen te avel le Romenca pes pherďardiľa

Miro romipen andre mande buter hangosalila, kamas te avel sphandľi le Romanca. Odgeľom klaštoristar, geľom te butarel pro Horehroniře the andre maškarutňi Slovakiřate, pašal Žarnovicate. Adaj o romano dživipen sprindžardom avresar. Kana sar me bariľom avri maškar prirodla andro korkoripen le dadeha, daha the phralenca, pheňijenca, odoj sprindžardom baro čoripen. O čoripen so man diňa tele. Adaj šundom, hoj man ala Roma kamen. Gondolindom pre mire phrala the pheňa the pre peste. Sar amenge o sikhaviben andro dživipen šegitinda the andom ke peste, hoj sikhaviben šegitinela the le romenge andro zaphandle komunitende. Čo oda sikhaviben nane savoro, vašoda bi oleste kempel te majinel the o zabešiben, kempel buti the kerel but veca paš oleste, aj o dživipen hin prekal lačhe telethodipena. The o visariben pherďardom prekal sikhaviben sar pedagogikaňi šegitindi thameste Levicate, kaj somas ochto berš.

Buti vaš pedagogikaňi šegitindi presikhavkeren andro aver kotor tumari autobijografijatar le naveha Ďatelinka.

Ha, oda avka. O genarde peske pal miro keriben, lačhe the čineder lačhe predživipena, šaj pregenen andre gendi Ďatelinka.

Save hin tumen plani andre buducnosta?

Miro mirindo than hino te agorisalol sikhľariben the maškar oleste te lekhavel. Akanakes som andro trito semestroste, sikhľuvav pravos. Lekhavav o gifutne, ča avka pedal peste andre zasuvkica. Dikhaha, so amenge anela buducnostla.

Jepašarena tumen amare genarenca pal tumare gifutne andal zasuvkica?

But rado.

Palikeras vaš vakeriben the mangas tumenge but bachťipen andre peskero the butikano dživipen.

*Text: Jana Gáborová Kroková,
foto: Roman Hraník,
preklad: Stanislav Cina*

Každý chce byť zdravý

◆ Jozef Pišta. Foto: Rudko Sivý

Priania a gratulácie začínajú želaním dobrého zdravia. Nie je to prázdna fráza, zdravie je pre každého človeka základom pre šťastný život. V marginalizovaných rómskych komunitách je úroveň zdravia a prístupu k zdravotnej starostlivosti zlá. Keď ju porovnáme s úrovňou zdravia či vekom dožitia majority, je katastrofálna. Tento stav nie je žiadnym tajomstvom. Možno prvou lastovičkou, ktorá má naštartovať pozitívne zmeny je činnosť asistentov podpory zdravia z organizácie Zdravé regióny, ktorí poskytujú zdravotné poradenstvo a pomoc Rómom zo sociálne vylúčeného prostredia. O ich činnosti v komunitách a problémoch, s ktorými sa stretávajú som sa porozprával s regionálnym koordinátorom Jozefom Pištom.

Čo vás priviedlo k rozhodnutiu pracovať v Zdravých regiónoch a venovať sa téme zdravia rómskych marginalizovaných komunít?

V roku 2014 som ukončil pracovný pomer v jednej firme a po dlhšej dobe som si chcel trochu oddýchnuť a venovať sa mojim záujmom. Po pár dňoch doma som sledoval v televízii rómsky magazín. Okrem iného tam bol príspevok, ktorý informoval, že Platforma na podporu zdravia znevýhodnených skupín (v súčasnosti Zdravé regióny, pozn. red.) hľadá zamestnancov pre svoj projekt v marginalizovaných rómskych komunitách. Ten príspevok ma zaujal a povedal som si, že toto by mohla byť práca, ktorá by ma bavila a mala by zmysel. Preto som na ich ponuku reflektoval a podal si žiadosť o prijatie, bol som vybraný na pozíciu koordinátor. Nad prácou, kde by som mohol pomáhať Rómom, ktorí to najviac potrebujú som sa zamýšľal už dávnejšie predtým, a týmto sa mi to podarilo. Aj keď dá sa povedať, že koniec koncov to bola náhoda.

Aký je váš životný príbeh?

Narodil som sa koncom šesťdesiatych rokov v osade pri Prešove, mám troch súrodencov. Naši rodičia boli obidvaja zamestnaní, keď som mal šesť rokov, presťahovali sme sa z osady do domu v obci a rodná osada postupne zanikla. Po skončení základnej školy som sa rozhodol pre štúdium na Vojenskom gymnáziu SNP v Banskej Bystrici. Vždy som mal rád filmy s vojenskou tematikou a armáda ma priťahovala. Štúdium na

gymnázium nebolo ľahké, stretol som sa aj s rasizmom a šikanou, no všetko som prekonával.

Chcel som pokračovať v štúdiu telesnej výchovy, keďže som začal súťažne behať ľahkú atletiku. Po maturite som zistil, že armáda nikoho neprijíma na telesnú výchovu, tak som sa rozhodol pre štúdium strojárstva na vysokej škole v Brne. Po absolvovaní som sa nechal preradiť do Banskej Bystrice, kde som viedol armádu autodiagnostiku a popri tom som amatérsky pretekal. Neskôr som prešiel k Vojenskej polícii a externe som vyštudoval telesnú výchovu na Univerzite Mateja Bela, chodil som aj na angličtinu do štátnej jazykovej školy.

Veľmi zaujímavé bolo obdobie, kedy som šesť mesiacov strávil na kariérnom kurze pre dôstojníkov v Spojených štátoch. Občas premýšľam o tom, že som mohol v USA zostať žiť, lenže už som mal rodinu a to rozhodlo, že sme zostali doma na Slovensku. Po odchode do výsluhového dôchodku som pôsobil ako učiteľ telesnej výchovy na Súkromnom gymnázium v Kremnici, jednu sezónu som strávil aj ako riaditeľ aquaparku, tiež to bola zaujímavá skúsenosť. No potom som sa rozhodol, že budem pracovať ako koordinátor v Zdravých regiónoch a aj týmto spôsobom pomáhať našim ľuďom aspoň trochu si zvýšiť kvalitu života.

Mnohí ľudia nemajú predstavu o tom, čo pracovníci Zdravých regiónov robia. Ako vaši asistenti podpory zdravia v teréne konkrétne pomáhajú?

V prvom rade je to celý súbor pomoci, ktorú poskytujeme ľuďom u nich doma, v ich komunite. Zaoberáme sa osvetou od hygieny a základného poradenstva v oblasti zdravia až po distribúciu klientov k lekárom a ich sprevádzanie na rôzne lekárske vyšetrenia. Táto práca si vyžaduje spoluprácu s rôznymi inštitúciami. Veľmi dôležité je dobre spolupracovať hlavne so samosprávami, ale aj školami, lekármi, nemocnicami a samozrejme s ďalšími pomáhajúcimi profesiami ako terénna sociálna práca a komunitná sociálna práca. Okrem iného pomáhame našim klientom riešiť veci na úradoch, jednať v ich záujme so zdravotnými poisťovňami, úradmi práce či sociálnou poisťovňou. Veľmi dôležitou súčasťou našej práce v teréne je vykonávanie osvetu na rôzne témy ako prevencia, hygiena, ale aj samotné dodržiavanie liečby. Pre deti vykonávame osvetu v školách aj priamo v lokalitách, kde žijú. Asi nepoviem nič nové, keď zopakujem, že prevencia je vždy lacnejšia, ako samotná liečba už rozvinutej choroby.

Aké najväčšie problémy musíte riešiť v sociálne vylúčenom prostredí?

Samotné základné uvedomenie si svojho zdravia a jeho súvislosť s kvalitou života. Dospelí z marginalizovaného prostredia v mizivej miere absolvujú preventívne prehliadky či už u všeobecného lekára, zubára alebo gynekológa. Toto má za následok zistenie chorôb často v poslednom štádiu, kedy už nie je možné vyliečenie. Civilizačné choroby (vysoký krvný tlak, cukrovka, srdcovo-cievne choroby, nádorové ochorenia, atď.) spôsobené zlou životosprávou, fajčením, nadmerným užívaním alkoholu, zlou skladbou stravy, pitného režimu a chýbajúcou pohybovou aktivitou sa veľmi často vyskytujú v tomto sociálnom prostredí. Niet sa čo čudovať, keďže títo ľudia musia v prvom rade bojovať s problémami ako vôbec prežiť. Zdravý životný štýl v prostredí extrémnej chudoby nie je pre ľudí vôbec prio-

ritou alebo niečím, nad čím budú premýšľať. Aj preto je dôležité sa s nimi o tom rozprávať a vysvetliť im, že to robia pre seba a svoje rodiny, aby zostali zdraví. Zdravý chce byť asi každý človek bez rozdielu etnicity či sociálneho postavenia.

Ďalším problémom, ktorý riešime je zdravotné poistenie. Veľmi veľa našich klientov má totiž dlhy na zdravotnom poistení, a teda je im poskytovaná len základná lekárska starostlivosť. Musia si plne hrať lekárske úkony či platby za predpísané lieky, čím majú značne sťažený prístup k zdravotnej starostlivosti. Okrem toho našich ľudí trápi nedostatok finančných prostriedkov v danom momente na dopravu k lekárovi, poplatky za lieky a pomôcky. Ďalším fenoménom tohto sociálno-ekonomického prostredia, kde žijú ľudia, s ktorými pracujeme je samotné dodržiavanie liečebného režimu. Ani tie najlepšie lieky a rady lekára človeku nepomôžu, ak nebude dodržiavať liečebný režim. Jednoducho je toho viac, čo musia naši ľudia priamo v teréne riešiť v snahe zlepšiť úroveň zdravia a zdravotnej starostlivosti v prostredí marginalizovaných rómskych komunít.

Ako sa vám spolupracuje s inštitúciami? Vychádzajú vám lekári, učelia a zástupcovia samospráv v ústrety?

Z našich skúseností môžeme skonštatovať, že sa nám dobre spolupracuje s lekármi a školami. No prístup samospráv k riešeniu problémov v osadách a mestských getách je katastrofálny. Mám pocit, že samosprávy nevenujú rómskym komunitám a ich problémom dostatok pozornosti, pretože keby chceli, mohli by začať riešiť bývanie, vodu, kanalizáciu, cesty a ostatnú vybavenosť s minimálnymi nákladmi na vlastný rozpočet obce či mesta, lebo existujú rôzne spôsoby financovania z európskych fondov a dotácií, len treba chcieť. Je to na škodu celej spoločnosti, čiže aj majority. Samosprávy si neuvedomujú, že zlepšením podmienok pre život

◆ Očkovanie v rómskych lokalitách. Foto: Milan Kapusta/TASR

Rómov v osadách a getách sa zvýši kvalita života v danej obci aj pre majoritu.

Pri vašej práci potrebujete dôveru ľudí v marginalizovaných rómskych komunitách. Ako vnímajú činnosť asistentov podpory zdravia samotní Rómovia?

Už pri výbere asistentov prihladáme k tomu, aby boli z danej lokality, čo je predpokladom dobrej spolupráce medzi asistentmi podpory zdravia a členmi komunity. Vzájomná dôvera je nevyhnutná k tomu, aby sme mohli svoju prácu robiť úspešne. Keďže klienti majú s asistentmi už dlhodobé vzájomné vzťahy, je oveľa ľahšie spolupracovať, než keby tam prišiel úplne nový človek, ktorý by si najprv tieto vzťahy musel vybudovať a získať dôveru ľudí, čo je dlhodobý proces. Našou úlohou je pomáhať klientom v oblasti zdravia, kde je vzájomná dôvera nevyhnutná. Poznanie klienta je dôležité, lebo pre každého je potrebné zvoliť ten najefektívnejší prístup. Snažíme sa klientov motivovať formou osvetu, nie formou príkazov. Naši asistenti pochádzajú priamo z lokality, kde pracujú a sú klientom k dispozícii takmer dvadsaťštyri hodín, sedem dní v týždni.

Aké pozitíva a zlepšenia celkovej zdravotnej starostlivosti ste zaznamenali za dobu, počas ktorej Zdravé regióny poskytujú pomoc v komunitách?

Prvou našou úlohou bolo zabezpečiť účasť detí z marginalizovaných komunít na povinnom očkovaní a preventívnych prehliadkach. Túto úlohu na darí úspešne plniť a dnes môžeme prehliadnúť, že sa priebežne plní na sto percent. Asistenti začali ľuďom z komunít u nich doma napríklad merať krvný tlak - mnohí z nich cez toto prvé meranie zistili, že majú zdravotné problémy a začali s liečbou. Keby sme im túto službu neposkytli, nevedeli by o tom, že sú chorí a choroba by sa mohla postupom času bez liečby zhoršovať až k trvalému poškodeniu zdravia.

Dobrymi vzťahmi asistentov s lekármi sa pomohlo riešiť aj nedorozumenia medzi le-

kármi a klientmi. Aj keď sa nejedná o veľké percento, podarilo sa nám zvýšiť počet žien, ktoré absolvujú gynekologické preventívne prehliadky, čo doteraz ignorovali. V mnohých prípadoch asistenti presvedčili klientov aby absolvovali odborné vyšetrenia a navštívili svojich všeobecných a detských lekárov, keďže dlhodobo trpeli liečiteľnými chorobami, no nenavštívili lekára, takže nemohli začať s liečbou. Po absolvovaní liečby sa ich zdravotný stav zlepšil a tým sa im zvýšila aj kvalita života, čo je vlastne cieľom našej práce. Rovnako sme podali niekoľko sťažností na Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou v prípadoch, keď bol klient presvedčený o neposkytnutí adekvátnej zdravotnej starostlivosti. Aj týmto spôsobom pomáhame ľuďom domáhať sa svojich práv pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti.

S akými najväčšími problémami ste sa stretli počas aktuálnej pandémie?

V tomto období sa v plnej miere ukázala krátkozrakosť a nechota samospráv riešiť bývanie a infraštruktúru v osadách a getách. Neexistujúca alebo nefunkčná kanalizácia a neexistujúce alebo nefunkčné vodovody boli problémom pri dodržiavaní hygienických opatrení a karantén rodín. Je viac ako ťažké splňať zvýšené hygienické opatrenia, ak nemáte prístup k vode a koncentrácia obyvateľov je veľmi vysoká. Samozrejme, že občas došlo k nedodržiavaniu karantény, ale vo všeobecnosti sa karanténne opatrenia dodržiavali aj v prostredí osád a mestských častí s vysokou mierou rómskeho obyvateľstva.

Aká je podľa vás úroveň zaočkovania v marginalizovaných rómskych komunitách?

Myslím si, že Rómovia prijímajú potrebu očkovania v podstate tak isto, ako majorita. Časť je zaočkovaná a časť odmieta očkovanie. Aj vďaka našej organizácii, terénnej sociálnej práci, komunitným centráam a miestnym občianskym hliadkam je podľa môjho odhadu celkové percento zaočkovania Rómov vyššie v porovnaní s majoritou.

V minulom roku sme zaznamenali karantenizáciu rómskych komunít na východe Slovenska. Ako hodnotíte postup vlády, v dôsledku ktorého sa títo ľudia ocitli v absolútnej izolácii, na rozdiel od ložísk nákazy v majorite?

Karanténa je jeden z prostriedkov predchádzania šírenia Covidu 19, ale má byť v zmysle platných právnych noriem. V karanténe majú byť iba osoby pozitívne a osoby, ktoré boli s pozitívnu osobou po určitú dobu v blízkom kontakte, nie celá osada, ako sa to stalo u nás na východe Slovenska. Týmto osobám v karanténe sa majú zabezpečiť dôstojné podmienky pre liečbu, je potrebné im poskytnúť náležitú zdravotnú starostlivosť, dostatok potravín, atď. Som presvedčený, že vláda má prostriedky a kapacity, aby vytvárala dôstojné podmienky pre chorých aj v osadách. Bohužiaľ realita je úplne iná.

Čo by najviac pomohlo vašej práci pri zlepšovaní zdravia v komunitách?

V prvom rade by samospráva a aj vláda mali okamžite začať riešiť problém bývania a budovať bývanie so všetkou infraštruktúrou a cestami. Argumenty o tom, že to Rómovia zničia, neobstoja. Existujú jednodu-

ché mechanizmy kontroly stavu bytov alebo domov, ktoré zabezpečia ich udržateľnosť. Pretože ak Rómovia budú naďalej žiť v prostredí osád v chatrčiach bez vody a elektriny, nikdy sa nám nepodarí vyriešiť žiadny problém, ani im zlepšiť úroveň zdravia. Všetci sociológovia vám povedia, že v prostredí extrémnej chudoby je úroveň zdravia a zdravotnej starostlivosti veľmi zlá. Je to logické, ľudia nemajú prostriedky na to, aby mohli žiť zdravšie a dôležitosť zdravia či prevencie odsúvajú na posledné miesto, až kým naozaj vážne neochorejú, ale potom už môže byť neskoro.

V druhom rade, a to platí pre všetkých občanov Slovenska, by absolvovanie preventívnych prehliadok a povinného očkovania malo byť finančne odmeňované, pretože náklady na preventívnu prehliadku a liečbu chorôb v prvopočiatku sú mnohonásobne nižšie, ako liečba rozvinutej choroby. Je toho viac, čo sa musí komplexne urobiť, aby sme mohli ľuďom z marginalizovaného sociálneho prostredia pomôcť zvýšiť úroveň zdravia a zdravotnej starostlivosti. Nedá sa to urobiť šmahom jednej ruky, je to beh na dlhé trate.

Text: Braňo Oláh,

◆ Karanténne opatrenia v rómskych lokalitách. Foto: TASR

♦ Michal a Marek Horváthovci z Hanušoviec nad Topľou.

Život s Bohom

Rómovia zvyknú o sebe hovoriť, že sú veriaci. Už menej je tých, ktorí praktizujú vieru, navštevujú pravidelne kostoly a sú aktívni vo svojej farnosti. Súrodenci Michal Horváth a Marek Horváth z Hanušoviec nad Topľou celý život kráčajú za Bohom. Podľa ich slov tá cesta nebola náročná, lebo mali doma vzor, ktorý nasledovali. Ich otcom bol diakon Michal Horváth starší. Dnes, po vzore svojho otca, obaja študujú na teologickej fakulte. Svoje detstvo a súčasné pôsobenie v pastoračnom centre opisujú v nasledujúcom rozhovore.

Pracujete v pastoračnom centre v Hanušovciach nad Topľou. Ako ste sa k tejto práci dostali?

Michal: Boli sme k tomu vedení od detstva. Náš otec nás už ako malých brával do kostola. Dá sa povedať, že celý život sme išli za Bohom. Každú nedeľu alebo piatok sme navštevovali kostol. Otec organizoval púte, napríklad do Levoče, do Gaboltova. Pamätám sa, že prvá, na ktorej som sa zúčastnil bola v Levoči. Išli sme už v piatok, dve noci sme tam prespali a v nedeľu sme sa zúčastnili na pobožnosti, kde sme sa spoločne modlili.

Marek: Nemusel nás nasilu ťahať do kostola. V časech, keď otec s mamou začali chodiť do kostola sme boli ešte malí a napriek tomu nás nemuseli prehovárať. My sme s tým žili, bolo to pre nás bežné. Vrávi sa, že deti robia iba to, čo vidia u svojich blízkych, u rodičov. Pozorujem to aj vo svojej rodine. Aj ja mám deti a keď idem do kostola, deti idú automaticky so mnou. Opakujem, že pre nás bolo ľahké nasledovať Boha, lebo sme to videli doma. Otec bol veriaci, mama je veriaca, tak naša cesta nebola pre nás náročná. Tak ako vracel brat, na púte sme chodili už ako veľmi malí, ja som mohol byť škôlkarom. Išli sme bez stanu, veď ktorý Róm mal v tom čase stan? Mali sme iba deku, na ktorej sme sedeli, teplo sme sa obliekli, prikryli sa a modlili.

Michal: Neskôr, keď otec začal pracovať s ľuďmi, učil ich, sobášil, krstil, pocítil potrebu ísť ďalej a chcel sa stať diakonom. V dospelosti sa rozhodol študovať. A my sme to všetko prežívali s ním a akosi automaticky sme mu začali pomáhať. Videli sme, aké to má ťažké, ak chcel Rómov pritiahnuť do kostola. Ja som sa práve vtedy naučil hrať na gitare a spolu s niekoľkými kamarátmi sme začali hrať a spievať na omšiach. Pomaly prichádzali prvé úspechy, ľudia začali chodiť do kostola. My sme si vytvorili skupinu, ktorá hrávala na omšiach. Neskôr, keď sme boli starší, sme odišli do práce a otec v tom ostal sám, ale ďalej pokračoval so svojej práci.

Marek: Boli aj ťažšie chvíle, človek má aj iné povinnosti: prácu, rodinu, menej voľného času. Aj my sme v pubertálnom veku poľavili, mali sme iné záujmy – nie vždy sa nám chcelo byť iba v kostole a hrať. Ale videli sme, že otec nepoľavoval a nechceli sme ho v tom nechať samého. Niekedy zvýšil hlas a povedal, že ak my odídeme, môžu nás nasledovať ďalší, a tomu chcel zabrániť. Nech-

cel, aby sa stratilo to, čo dlhé roky budoval. Keď sme sa nad tým zamysleli, pochopili sme, že otec chcel iba naše dobro a už nás nemusel k práci v kostole prehovárať.

Máte vlastné rodiny a napriek tomu ste sa obaja dali na vysokoškolské štúdium. Svojej práci sa chcete venovať na profesionálnej úrovni.

Michal: Otec nám už dávnejšie hovoril, choďte študovať, to sa vám v živote zide. Kto bude pokračovať v mojej práci? My sme videli, že otec pracuje, je plný elánu a entuziazmu, tak sme tú potrebu nepocítovali. Videli sme jeho nadšenie a vôbec nám nešlo na um, že Boh si ho tak skoro povolá k sebe. Keď otec ochorel a fyzicky už nevládal, snažili sme mu viac pomáhať.

Uvedomil som si, že k práci potrebuje človek aj vzdelanie, viac poznatkov, aby neučil ostatných hlúposti. Samozrejme, dosť vecí sme dostali od otca, ale žiaden človek nikdy nevie všetko, vždy sa musí učiť niečo nové.

Akú vysokú školu navštevujete?

Marek: Študujeme na Katolíckej univerzite v Ružomberku, ale chodíme do Košíc, kde je detašované pracovisko. Teraz sme nastúpili do druhého ročníka.

Čo budete robiť po ukončení štúdia?

Michal: Pokračovať v práci, ktorú robíme. Zatiaľ neviem, aké povolanie budem mať, neviem čo bude v budúcnosti. Ešte to necítim a nemôžem povedať, že budem napríklad diakonom.

Marek: Študujem hlavne preto, aby som mohol kvalitne vykonávať prácu, ktorú robím v pastoračnom centre, chcem naďalej učiť deti, pripravovať ich na sviatosti.

V pastoračnom centre máte zbor, ktorý mal tú česť zaspievať počas septembrovej návštevy pápeža Františka na Slovensku.

Marek: Tento zbor založil otec už veľmi dávno, reprezentuje našu farnosť dlhé roky. Napríklad v Gaboltove sme spievali pred biskupom, chodili sme tam skoro stále a na omšiach sme sa striedali so zborom z bardejovskej Poštárky.

Michal: Máme už svoje meno, napríklad do Levoče chodia Rómovia dlhé roky. Mám 37 rokov a pamätám sa, že som tam chodil ako malé dieťa a vždy tam boli veľké počty rómskych pútnikov. A ako dieťaťu mi ani vo

sne nenapadlo, že budem na Mariánskej hore spievať pred 500 000 pútnikmi. Nie raz sme v Levoči počas odpustovej slávnosti spievali pútnikom.

Marek: Keď prišla ponuka zahrať počas návštevy pápeža, bola to veľká pocta. Mnoho Rómov si ani neuvedomuje akú poctu im pápež preukázal tým, že prišiel medzi nich, a Rómovia mu mohli spievať. Ja osobne som bol veľmi hrdý a pocutený možnosťou spievať pre pápeža. Ďakujem za to, že nás pozvali.

Zbor, ktorý vystúpil na stretnutí s pápežom, bol vyskladaný z viacerých farností. Ako ste si rozumeli?

Michal: Viedol to otec Martin Mekel a cítil som takú dobrotu. Stretli sa tam cudzí ľudia prakticky z celého východného Slovenska, ale po zoznámení som pocítil takú výbornú energiu a atmosféra počas skúšok tam bola akoby sa stretli priatelia, ktorí sa poznajú dlhé roky.

Marek: Je ľahké zblížiť sa s ľuďmi, ktorí majú spoločné záujmy. Nebol to výber náhodných spevákov, ale ľudí, ktorí žijú s Bohom už dlhé roky. A potom nie je problém nadviazať kamarátstva. Ja nie som veľmi často na sociálnych sieťach, ale už mám veľa z tých ľudí pridaných ako priateľov.

O pár dní si pripomenieme výročie narodenia vášho otca. Čo vám ako prvé napadne, keď sa povie Michal Horváth?

Michal: Stále je to čerstvé. Človek nie je pripravený, že mu odíde rodič. Potrebuje čas, aby si na to zvykol. Prešiel len rok a pol a ešte som si nezvykol na to, že tu nie je. Komu by nechýbal otec, a ten náš bol veľmi dobrý, neubližoval nám. My sme mali pekné detstvo. Nikdy som ho nepočul zahrešiť, nikdy nepovedal škaredé slovo, nikdy som ho nevidel opitého. Mal nás rád. Človeku potom chýba každá spomienka. Je ťažké pozrieť sa na fotografiu, ktorá ho pripomína. Večer, keď sa človek pomodlí, je mu ťažko. Stále je to ešte veľmi čerstvé.

Čo urobil váš otec pre hanušovských Rómov, ale aj pre ľudí vo vašom regióne?

Marek: Mal to ťažké, lebo on s tým začal, či už v Soli, Čaklove, vo Vechci, ale aj v iných obciach na okolí. Spomínam si, ako nám rozprával, keď začal vyučovať náboženstvo. Bolo to vo Vechci. Učil deti v škole, no pán farár ho priviedol do osady. A viete, byť v cudzej osade a rozprávať neznámym ľuďom o Bohu nie je jednoduché. A on to robil. Darilo sa mu, chodil medzi úplne neznámymi ľuďmi. Zaklopal na dvere, zoznámil sa, skamarátil a rozprával im o Bohu. A tým ich pritiahol k viere, Rómovia to prijali. Prijali Boha a veľakrát aj zmenu postoja k životu.

Prečo sa mu to darilo?

Marek: Otec mal dar reči, vedel rozprávať. Ľudia ho dokázali dlho počúvať. Vedel zaujať,

aspoň ja si to myslím. Človek, ak chce niečo povedať niekomu inému, musí vedieť o čom rozpráva, aby ľudí nezavádzal, aby mu uverili. A hlavne, musí byť dobrým človekom s dobrým srdcom. Lebo ak budeš s ľuďmi bojovať, nedosiahneš čo si si zaumienil. Otec mal toho veľa prežitého. Nemal problém ísť do chudobných rodín. Mali sme možnosť vidieť ho, ako pristupoval k ľuďom. Niekedy sme sa čudovali, keď išiel do veľmi biednych rodín, lebo my sme sa až tak zle nemali. Nevadilo mu to, sadol si s nimi, jedol s nimi, asi aj preto ho bez problémov prijímali medzi seba.

Váš otec pochádzal z početnej rodiny, mal osem súrodencov. Sú aj oni aktívni v tejto oblasti?

Marek: Otcovi súrodenci už tiež všetci nie sú medzi nami, ale aj oni žili a žijú s Bohom. Neučia deti ani nevykonávajú žiadne aktivity, ale chodia do kostola. To ale neplatí iba pre našu rodinu. Väčšina Rómov v Hanušovciach je aktívne veriaca, je to už u nás bežné.

Michal: Musím pripomenúť, že náš otec takisto vyrastal v katolíckom prostredí. My si už nášho starého otca nepamätáme, ale z otcovho rozprávania vieme, že v nedeľu jeho otec vstal, začal variť nedeľnú polievku a pritom spieval náboženské piesne. A potom išli všetci spoločne do kostola. Takže náš otec robil iba to, čo videl vo svojej rodine, to odovzdal nám. A teraz sa snažíme to isté dať my našim deťom.

Vo vašej rodine sa viera v Boha prenáša z generácie na generáciu. Starý otec to dal vášmu otcovi, a teraz vy vašim potomkom.

Marek: Áno. Nemusím svoje deti nútiť, máme to tak zaužívané, že celá rodina navštevuje kostol. Naše deti takisto od mamičky žijú s Bohom.

Michal: U mňa v rodine je to také isté, nemusím nikomu nič prikazovať. Každý vie, že keď je nedeľa, ideme do kostola.

Máte vlastné rodiny. Nevidíte vo svojich deťoch túžbu pokračovať v tom, čo začal váš otec? Nevyrastá vám v rodine ďalší diakon alebo kňaz?

Marek: Ja mám dvoch synov, starší má desať a mladší rok a pol. Ešte je priskoro o tom rozmyšľať, ale ja by som to chcel. Veľmi by som sa potešil, ak by aspoň jeden z mojich synov išiel v otcových šľapajach. Neraz som povedal, že by som bol rád, keby sa jeden z nich stal kňazom alebo rehoľníkom. Tých možností, ako byť služobníkom božím je viac. Ukáže čas.

Michal: Každý rodič túži po tom, aby jeho deti dosiahli v živote viac, aby sa mali lepšie. Aj my sa snažíme vytvárať im podmienky na plnohodnotný život, lenže všetko záleží na nich, za čím ich srdce zatúži. Bude to ich rozhodnutie, a my ich v tom budeme podporovať.

*Text: Roman Goroľ,
foto: Peter Grejták*

Práca s deťmi otvára cestu k rodinám

Butaripen le čhavenca phundravel o drom ko famelijende

♦ Peter Kačica. Foto: archív štátnej vedeckej knižnice v Prešove

Komunitné centrá pracujú nielen s deťmi, ale aj s dospelými. Dokážu priniesť do izolovaného sociálneho prostredia niečo, čo tam chýba – možnosti na zmysluplné trávenie voľného času, vstúpanie hodnôt a prezentáciu vzorov, ktoré môžu priniesť pozitívne zmeny do celej komunity. Jedným z takýchto centier je aj Komunitné centrum Romano Jilo zo Zvolena. Pracovník centra Peter Kačica porozprával o ich aktivitách a reáliách, v ktorých pôsobia.

O komunitnakere centri butaren na ča le čhavenca, ale the le barenca. Džanen te anel andro odčbido socijalno pašalipen vareso, so odoj chibalinel – možnosť pedal godaverutno zachudňipen vaš biphandlo vacht, moldajakere ispidňipena the vzorengero presikhaviben, so šaj anen lače visaribena andre calo komunita. Jekh andal ajse centri hino Komunitnakere centros Romano Jilo Zvolenostar. Centroskero butakero Peter Kačica vakere las pal lengere čalavibena the realiji, save pherdaren.

Skúste nám predstaviť činnosti a služby, ktoré poskytuje Komunitné centrum Romano Jilo vo Zvolene.

Práca v našom komunitnom centre je založená predovšetkým na dobrej spolupráci s mestom Zvolen. V našom centre sídli aj terénna sociálna práca, s ktorou spolupracujeme a dá sa povedať, že jej činnosť ide ruka v ruku s našou komunitnou prácou. Poskytujeme sociálne služby klientom bez domova – jednou z nich je napríklad stredisko osobnej hygieny, kde sa za malý poplatok môžu ľudia bez domova, ale aj ľudia, ktorí nemajú prístup k vode osprchovať. Rovnako poskytujeme individuálne poradenstvo podľa osobných potrieb klienta. Naše komunitné centrum okrem iného reprezentuje folklórny súbor Romano Jilo, ktorý je naším hlavným pilierom. Naš súbor reprezentuje mesto Zvolen aj na medzinárodnej úrovni, vystupovali sme v Poľsku, Maďarsku, Rusku, Česku.

Kto je váš klient?

Klientmi nášho komunitného centra sú ľudia, ktorí nás vyhľadávajú a požiadajú o pomoc a poradenstvo v rôznych oblastiach. Sú to ľudia z marginalizovaného prostredia, kde sa vyskytujú rôzne problémy, ktoré im

pomáhame riešiť, poskytujeme im naše služby na dennodennej báze. Aby som bol konkrétnejší: sú to predovšetkým ľudia bez domova, dlhodobí nezamestnaní klienti, matky na rodičovskej dovolenke a aj deti a mládež z marginalizovaných rómskych komunit. Za seba môžem povedať, že sa zaoberám hlavne deťmi a dospelievajúcou mládežou.

Čo vás priviedlo ku komunitnej sociálnej práci?

Môj príbeh nie je podľa mňa nejaký výnimočný. Vyrastal som v úplnej rodine, kde som sa však stretol s chudobou. S odstupom času to hodnotím tak, že to bola skúsenosť, ktorá mi koniec koncov pomáha v mojej práci. Vďaka tomu, čo som sám prežil, sa viem vcítiť do situácie našich klientov, ktorí žijú v chudobe a vo veľmi zlej sociálnej situácii. Do komunitnej sociálnej práce som sa dostal úplne náhodou. Ja som tanečník a už pred nástupom do centra som pracoval s deťmi. Cez hudbu a tanec som sa dostal k miestnym deťom. No a keď prišla možnosť zúčastniť sa výberového konania na pracovníka komunitného centra, neváhal som ani chvíľu, prihlásil som sa a bol som vybraný.

S akými problémami ste sa na začiatku stretávali, keďže nie ste zo Zvolena?

Cítim sa byť Zvolenčanom, už tu dlhodobo bývam a pracujem. Nejaké extra veľké problémy pri práci som nemal. Problémy našich klientov sú jednoducho súčasťou našej práce a takpovediac k nej patria a my sme tu na to, aby sme ich klientom pomáhali riešiť. Na začiatku som sa stretol so špecifickým problémom, a to boli rodičia, ktorí nechceli svoje deti púšťať na skúšky a tréningy do nášho komunitného centra. Aj tu sa ukázalo, že šlo len o prelomenie začiatkovej nedôvery. Uvedomili sme si, že svojou prácou musíme dať rodičom pocit istoty, že sa ich dieťaťu nič nestane v ich neprítomnosti a môžu nám plne dôverovať. Postupom času sa nám to podarilo a dnes môžem skonštatovať, že sme si ich dôveru získali.

Pracujete s deťmi, ktoré pochádzajú z prostredia extrémnej chudoby, kde sú sociálno-patologické javy logickým dôsledkom toho, v akých podmienkach žijú. Čo je pre vás a vašich kolegov najväčším problémom, ktorý musíte riešiť?

Ja by som to nenazval problémom, ale možno len nevýhodou týchto detí, ktoré sa nenarodili pod šťastnou hviezdou. Vyrastať v chudobe nie je hanba, ale je to veľmi ťažké a prináša im to značný hendikep pri ceste za lepším životom. Každý deň však deťom hovoríme, že svoj život majú v rukách oni sami a len vzdelanie je to, čo im pomôže k lepšiemu životu.

Čo by podľa vás pomohlo komunite, s ktorou pracujete?

Je to viacero faktorov, ktoré by podľa môjho názoru pomohli nielen našim klientom zo Zvolena, ale celkovo všetkým ľuďom, ktorí žijú v extrémnej chudobe a soci-

álnom vylúčení. Veľmi by pomohlo, keby mali možnosť zamestnať sa, tým si zlepšiť ekonomickú situáciu a pokryť svoje životné potreby. Ďalšou oblasťou, ktorú je potrebné riešiť v týchto marginalizovaných lokalitách na Slovensku je zlepšiť úroveň bývania týchto ľudí. Bez toho možno len ťažko začať nejaké pozitívne zmeny v komunitách.

Jedným z počínov komunitného centra je založenie folklórneho súboru Romano Jilo. Čo vás inšpirovalo k tomuto kroku a ako na to zareagovali miestne deti a ich rodičia?

Ja sám milujem hudbu a tanec tak ako drvivá väčšina Rómov, jednoducho náš národ má hudbu a tanec v krvi. Rómsky temperament a vášeň pre hudbu a tanec sú úžasné. Moje blízke okolie nechcelo veriť, že hudba a tanec môžu byť akousi spojkou medzi deťmi, mnou a rodičmi. Samozrejme, že okrem možnosti poskytnúť deťom zmysluplné voľnočasové aktivity som vedel, že cez tanec a hudbu budem vstúpať aj morálne hodnoty pre život. Cez hudbu a tanec som sa dostal nielen k deťom, ale aj k ich rodičom a ich najväčším problémom, ktoré sa spoločne snažíme riešiť.

Dokážete popísať najväčšie problémy, s ktorými sa pri vašej práci stretávate?

Ako som už spomínal, je to problém bývania, ktorý ľudí asi trápi najviac, ďalej vysoká miera nezamestnanosti, ktorá so sebou zákonite prináša chudobu, od ktorej sa zase odvíja samotná kvalita života.

Ako ste vy a ľudia, s ktorými pracujete prežili jednotlivé vlny koronakrízy?

Toto obdobie určite nebolo pre nikoho príjemné. Bolo to ťažké pre celú spoločnosť, a teda aj pre nás v komunitnom cen-

◆ Rómsky folklórny súbor Romano jilo. Foto: archív SZUŠ Lavuta

tre. Počas covidového obdobia sme pracovali ako sa dalo – vždy v obmedzenom režime, pričom sme s našimi deťmi a klientmi pracovali individuálne, samozrejme za dodržiavania ochranných opatrení. Nebolo to jednoduché, ale museli sme sa tomu prispôbiť, my aj naši klienti.

Ako hodnotíte spoluprácu so samosprávou vo Zvolene?

Veľmi úzko spolupracujeme a vidíme snahu samosprávy pomáhať ľuďom z marginalizovaného prostredia. Konkrétne Zvolen poskytuje pomoc pre tieto komunity s odvozom komunálneho odpadu či prispievaním na platby za pitnú vodu, aby ľudia z lokality Pustý Hrad mali prístup k pitnej vode. Takže samospráva sa určite snaží pomáhať a túto snahu možno len pozitívne oceniť.

Aké sú vaše vízie a prania do budúcnosti, pre seba osobne aj pre ľudí, s ktorými pracujete?

Pravdupovediac, nejaké zvláštne vízie a plány do budúcnosti pre seba nemám. No určite viem, že sa chcem ešte viac zamerať na prácu s deťmi a mládežou. Poskytnúť im pomoc a podporovať ich talent. Zo svojej práce viem, že cez deti sa človek ľahšie dostane k rodičom, s ktorými môže dobre spolupracovať, a tak de facto pracovať s celou rodinou a pomôcť jej v integrácii. Verím, že sa podarí spoločnosti viac sa zamerať na zlepšenie bývania a vyššiu zamestnanosť v rómskych marginalizovaných komunitách.

* * *

Probalinen amenge te presikhavel čalavibena the službi, so pen keren andro Komunitakero centroste romano jilo Zvolenate.

E buťi andro amaro komunitakero centroste hiňi zathodí anglunes prekal lačho jekhebutariben le foroha Zvolen. Andro amaro centroste hiňi the socijalno buťi, so laha jekhebutaras the šaj pes del te phenel, hoj lakero čalaviben hino sphandlo le amari komunitakeri buťaha. Keras socijalna službi le bikherengere manušenge – jekh lendar hino the o centros vaš teštoskero žužaripen, kaj pes šaj vaš ciknore love bikherengere manuša, ale the o manuša, so len nane kaj pes te morel, te osprchinel. The keras individualiko šegitipen pedal jekhto kljenteskero kampelišagoste. Amaro komunitakero centros mamuj avreste presikhavkerel folklórico suboris Romano Jilo, savo hino amaro

opruno likeriben. Amaro suboris reprezentinel vaš foroste Zvolen the pre maškarmutňi urovňate, presikhaďam amen Polcikone, Ungrikone, Rusikone the Čechikone.

Ko hino tumaro kljentos?

Kljenti andal amaro komunitakero centroste hine manuša, so ke amende aven the mangel vaš zaarakhiben the šegitipen prekal vajsave oblastende. Oda hine manuša andal zamukhlo pašalipen, kaj hine avresave problemi, so lenge šegitinas te rozginel, das lenge amare službi divesutnones. Kana kamav te vakerel churdones: anglunes oda bikherengere manuša, butvachteskere bibutakere kljenti, o daja le ciknore čhavenca the o čhave le ternenca andal zamukhle romane komunitende. Vaš peste šaj phenav, hoj kerav anglunes le cikne čhavenca the le ternenca.

So tumen ispidňa ke socijalno buťate?

Miro ačhiben nane pedal mande nišar oprethodo. Bariľom andre lači famelijate, kaj man sprindžardom le čoripneha. Vachtestar oda zadikhav avka, hoj oda sas miro dodžanľipen, so mange akanakes šegitinel andre miro butariben. Palikerdones oleste, so korkoro predžidžilom, džanav man te zašunel andre situacija vaš amare kljenten, so dživen andro čoripen the but nalačho socijalno ačhiben. Andre komunitakeri buťi man dochudňom ča avka. Me som खेलavno the anglal oda, kaj avľom andro centroste, keravas le čhavenca. Prekal muzika the खेलiben man resľom ko thanutne čhavende. The kana sas avrikidno ačhiben pedal butakero vaš komunitakero centroste, sikrica na bečelindom, prihlasindom man, the kidne man avri.

Save problemenca tumen anglunes sprindžarenas, kajča na san Zvolenostar?

Šunav man sar Zvolenostar, imar adaj butvachtestar bešav the butarav. But bare problemi andre buťate man na sas. Problemi vaš amare kljenten hine sphandle la mira buťaha the iľinen ke late the amen sam adaj pedal oda, aj le kljientenge šegitinas len te rozginel. Elšines man sprindžardom le špecifikone problemoha the oda sas dada the daja, save na kamenas peskere čhaven te mukhel pro skuški the treningi andro amaro komunitakero centroste. The adaj pes sikhada, hoj oda sas ajso elšino bipataviben. Iľam pre godi, hoj musaj te del le dadenge the dajenge ajso zoralipnaskero

šundo, hoj pes lengere čhavenge nič na ačhola the šaj amenge prekal savoreste patan. Vacht vachtestar imar ada resľam the adadiľves šaj phenav, hoj resľam lengeri pativ.

Butaren le čhavenca, so hine andal but zamukhlo čoripen, kaj hine socijalno-patologikane ačhibena the džan durereder prekal oda, andre savo pašalipen dživen. So pedal tumende the tumare kolegende jekhbareder problemos, savo musaj te rozginen?

Me bi oda nanavľaras sar problemos, ale šajutnes sar bijofederipen ala čhaven, so na uľile tel bachťali čercheňate. Te barol andro čoripen nane ladž, ale oda but phares the anel lenge baro hendikepos prekal dromeste vaš feder dživipen. Sako dives le čhavenge vakeras, hoj len hin dživipen andre peskere vasta the ča sikhaviben hino oda, so lenge šegitinel ko feder dživipen.

So duminen, so bi sas šegitindo pedal komunita, savi butaren?

Oda hine but telethodipena, so bi šaj šegitinas na ča amare kljientenge Zvolenostar, ale savore manušenge, so dživen andro but zamukhlo čoripen the socijalno odčhiviben. Mange bi but šegitinelas, kana bi len sas možnosť te buťarel the federisalol peske ekonomikakeri situacija the te pherdarel peskere dživipnaskere kampelišaga. Aver oblasta, so kampel te rozginel andre ala zamukhle thana Slovakijate hin te federisalol the oprehazdel zabešiben ala manušenge. Bi oleste ča but phares šaj te zachudel varesave lačhe visaribena andro komuniti.

Jekh baro ačhiben vaš komunitakero centros pes ačhila zathoviben vaš folklórico suboris Romano Jilo. So tumen liğenda ke oleste the sar pre oda zaterdile thanutne čhave the lengere dada the daja?

Me korkoro but kamav la muzika the खेलiben avka sar but Roma, avka phendo, le Romen hin muzika the खेलiben andro rat. Romano temperamentos the pasija pedal muzika the खेलiben hino but šukar. Miro pašutno pašalipen na kamelas te patal, hoj e muzika the खेलiben šaj jel sar sphandľardo maškar čhavende, mande, dadende the dajende. Bizo, hoj mamuj oleste te kerel le čhavenca godaverutno biphandlovachteskere čalavibena džanas, hoj prekal खेलiben the muzika dava the moralna molačaja pedal dživipen. Prekal muzika the खेलiben man resľom na ča ko čhavende,

ale the ke lengere daden the dajen the ke lengere jekhbareder problemende, save jekhetanes kamas te rozginel.

Džanen amenge te presikhavel jekhbareder problemi, savenca pen paš tumari buťi sprindžarkeren?

Sar imar leperas, oda zabešibnaskero problemos, so perel pro manušen jekhbbares, palis baro bibutariben, so anel peha the baro čoripen, sostar džal durereder the dživipnaskero ajsipen.

Sar tumen the o manuš, so lenca butaren predžidžilán koronakrizakere vachteskere kotora?

Ada vacht na sas pedal ňikaste lačho. Sas oda phares pedal calo socijeta the pedal amende andro komunitakero centroste. Prekal kovidoskero vacht butaras sar pes delas – dojekhvar vaš zacirdlo režimoste, the amare čhavenca the kljientenca butarahas individualnones, bizo le zachudne zaarakhibnaskere keribnenca. Na sas oda lokes, ale musaj oleske te adaptisarel, amen the amare kljenti.

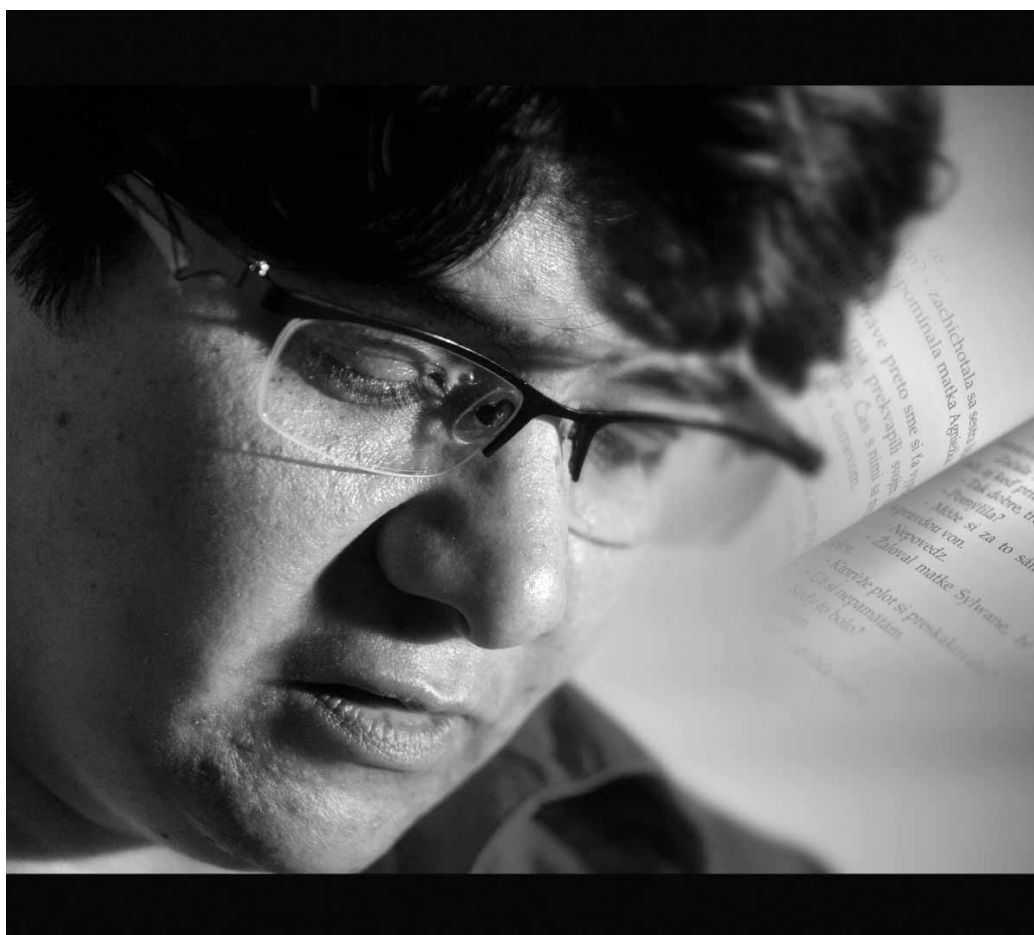
Sar likerem jekhebutariben le foroha Zvolenate?

But zorales jekhebutaras the dikhas foroskero thoviben te šegitinel le manušenge andal zamukhlo pašalipen. O Zvolen del peskero šegitipen pedal ala komunitenge khatar ľidžal komunalno šmeci the prithoviben pedal potiňiben vaš paňi, aj le manušen andal thaneste Pustý Hrad sas zaterďipen ko paňi. The o foros kamel te šegitinel the ada thoviben šaj lačhes te moľarel.

Save hine tumare viziji andre buducnosť pedal peste korkoreste the pedal manušende, savenca butaren?

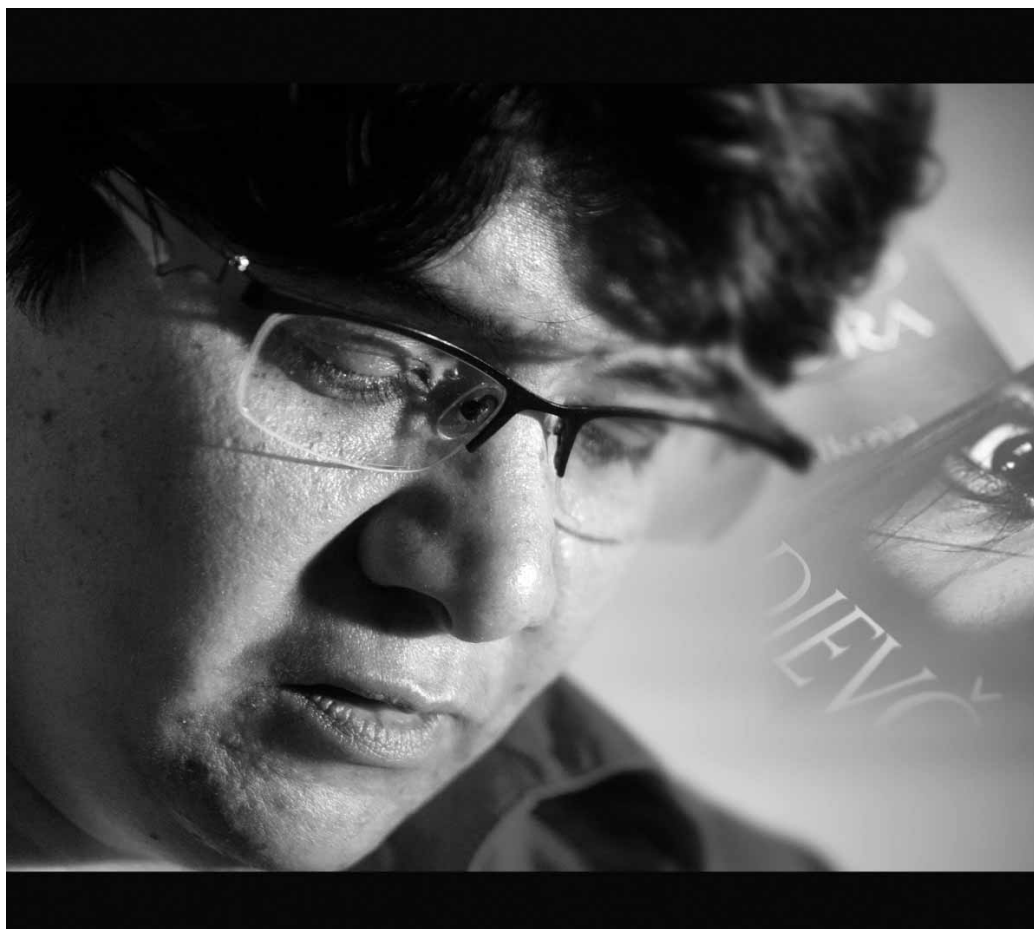
Avka phendones, nišave aver viziji the plani pedal buducnosť man nane. Ale čačes džanav, hoj man kamav buter te thovel andre buťi le čhavenca the ternenca. Te del lenge šegitipen the te likerel lengero talentos. Peskere butar džanav, hoj prekal čhavende pes o manuš sigeder resela ko daden the dajen, savenca šaj jekhebutarel the avka te buťarel calo famelijaha the te šegitinel lake la integracijaha. Paťav, hoj e socijeta pes buter zathovela pedal feder zabešiben the učeder butariben andre romane zamukhle komunitende.

Text: Braňo Oláh,
preklad do rómskeho jazyka:
Stanisľav Cina

TICHO / HLAS

Ticho zabalené tmou
objalo ma svojimi ramenami.
Pod, pritúl sa,
nemysli, nelám myšlienky.
Chcem ťa uzdraviť.
Privriem oči a ticho luskne prstami.
Stíchla sova z neďalekého duba,
cvrčky zložili svoje sláčiky z buslí,
vánok sa usadil v korunách stromov.
Cítim dlane ticha na mojich pleciach,
jebo hlas v mojej duši.
Neboj sa, dôveruj mi.
Viem, si ako voda, ktorá sa zastaviť nedá,
si ako malý pramienok, ktorý sa prebýja dolinou.
Meníš sa na rieku.
Na vlnách tancuješ valčík,
vzápätí burácajúce vlny lámu brehy a zátarasy,
strmblav padáš zo skaly,
blížiš sa k zemi.
Rozprestrieš krídla a vznesieš sa do výšav.
Nosíš srdce na dlani,
hovoriš: Na, vezmi si.
A človek vezme dar z tvojej dlane,
roztrhá bo, podupe.
Ty zvíjaš sa bolesťou a pýtaš sa: Prečo, Bože?
Klačíš, umáraš sa nad zraneným srdcom.
Uzdravím bo, neviem odolať tvojej prosbe.
Viem, že ráno vstaneš
a srdce na dlani ponesieš.
Viem, že v tvojom srdci brá hudba,
hudba, ktorá sa notami zapísať nedá,
hudba menom láska.

ROZHOVOR S TVÁROU / ROZHOVOR S TIEŇOM

Tancujúci plamienok sviečky
robí grimasy,
túži vyčarovať úsmev na mojej tvári.
Vrtiaci plamienok sa nevzdáva
svojím tancom maluje steny.
Upriem zrak na jednu z nich -
v tieni sviečky na stene
je tvár, hľadí uprene.
Sklopím oči do dlaní,
zívajú prázdnotou.
Kam patrím, môj Pane? Kto vlastne som?
Srdce moje na rázcestí
nerozhodne prestupuje.
Už bliká zelená,
za ním kolóna trúbiaca,
srdce sa nerozhodnosťou umára.
Ísť doprava či doľava?
Pozri, pozri na stenu,
vidíš tam tvár namaľovanú?
Si to ty, obraz tvojej duše.
Kto som, môj Pane?
Vidím rysy tváre, sú mi tak neznáme.
Si moje dieťa, si Rómka s krvácajúcim srdcom.
Dal som ti poznať chudobu, blád,
dal som ti poznať opovrnutie, posmešky,
dal som ti poznať samotu a plač.
Dal som ti poznať nepochopenie.
Dal som ti najväčší dar – si ním ty sama.
Prijmi bo prosím, zvelaďuj a ocbraňuj.
Korene, ktoré nosíš v sebe
sú nenávidené, opovrnuté,
sú odsúdené žiť v úzadí.
Rómske korene, dar, ktorý je výnimočný.
Byť Rómom znamená milovať.
Byť Rómom znamená tešiť sa z maličkostí.
Byť Rómom znamená vykročiť do nového dňa so vztyčenou blavou.
Byť Rómom znamená rúcať bariéry a povedať: Aj ja som tu.

LÁSKA

Cítiš mravčenie v rukách a nobách?
Túžiš objímať a tancovať? Spievať?
Motýle sa ti zvrátajú v bruchu v tanci?
Usmievaš sa a si šťastný?
Miluješ a si milovaný?
Áno?
Myslíš, že je to láska?
Je to ten cit, ktorý nás vznáša dva centimetre nad zemou
a my máme pocit, že sme očarení kúzlom.
Miluješ, si ako horiaca pochodeň,
zapaľuješ obniská,
necháš všetko zachvátiť ohňom lásky.
Tvoj svet je plný farieb,
štetec a farby od Moneta,
maluješ obraz plný svetla.
Myslíš, že je to láska?
Usmievaš sa -
tvoj pohľad hovorí:
Milujem, som šťastný,
som obniva guľa svetom letiaca.
Zložím pero, nepýtam sa.
Láska nepotrebuje slová...

Poznáme laureátov 13. ročníka Roma Spirit

Organizácia, ktorá podporuje výlučne rodinné modely starostlivosti o opustené deti. Mesto, ktoré inšpiruje v spoluživaní troch národností. Úspešný športový talent zápasiaci v ringu aj v živote. Spoločnosť, čo má rôznorodosť priam v DNA. Estetika dizajnárskej tvorby prenesená na taniery. Vyše dvadsaťročná redaktorská práca s menšinovou perspektívou. Unikátny slovník, jediný svojho druhu na svete. Aj takto by sa dali opísať laureáti Roma Spirit 2021.

Ocenenie Roma Spirit 2021 získali nezisková organizácia Návrat, o. z. Bratislava, mesto Filakovo, boxer Viliam Tankó, spoločnosť Pasell Slovakia s. r. o., redaktor Jozef Šivák a módný dizajnér Pavol Berky. O laureátoch ocenenia rozhodla medzinárodná Odborná porota.

Porota Čin roka ocenila precízne spracovaný Rómsko-slovenský frazeologický slovník, ktorého autorkou je Martina Horňáková. „Oceňujeme, že Martina Horňáková nezabúda na rómsky jazyk a vytvorila slovník, ktorý doteraz neexistoval,“ vyjadrila v mene Poroty Čin roka jej predsedkyňa Oli Džupinková. „Rómsky jazyk je ohrozený a často sa naň zabúda. Slovník Marty Horňákovej považujeme za knihu, ktorá je budúcnosťou a mohla by sa dostať do čo najväčšieho počtu škôl či kultúrnych inštitúcií. Aby sa nezabúdalo na rómsky jazyk,“ dodala.

Trinásty ročník predstavil divákovi program odovzdávania ocenení Roma Spirit v novom formáte. Jedinčný zážitok a emócie prinieslo odovzdávanie ocenení laureátom počas zosnovaných nečakaných prekvapení a návštev. Večerom sprevádzali riaditeľka Asociácie pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC) Magdaléna Rothová a odborník na sociálne začleňovanie Stano Daniel. Celým programom sa niesol podmanivý hlas herca Juraja Kemku.

„Srdečne gratulujem všetkým finalistom k ich úžasnej a zmysluplnej práci. Ďakujem, že sú nám inšpiráciou ako sa popasovať s výzvami, ktorým naša spoločnosť čelí,“ vyjadrila Magdaléna Rothová, riaditeľka ACEC. „Bola to nezabudnuteľná jazda so skvelým partnerom a tímom. Nevypovedateľnou odmenou celoročných príprav bola možnosť byť osobne pri odovzdávaní ocenení, zažiť úprimnú radosť a ľudskosť,“ dodala.

Počas televízneho galavečera si diváci mohli pozrieť viaceré hudobné premiéry. Televízny debut uzrel výber skladieb z muzikálu Čaj či Cimbal súbor Eugena Vizváryho ml. Diváci mali možnosť vidieť originálne vystúpenie hudobníka a herca Dana Heribana v spojení s detským speváckym zborom Ďevjatkakhère čhave, ale aj skvelých spe-

◆ **Detský spevácky zbor Deviatkakere Čhave**

◆ Dano Heriban

◆ **Sima Magušinová**

váčok Eriky Rein a Simy Magušinovej. Celý program Roma Spirit 2021 je dostupný v archíve RTVS.

Roma Spirit je verejným ocenením a zviditeľnením príbehov a aktivít prinášajúcich riešenia výziev, ktorým čelia rómske komunity a celá naša spoločnosť.

Na ocenenie Roma Spirit 2021 bolo právoplatne prijatých 130 nominácií. Dvadsaťjeden finalistov v siedmich kategóriách vybral Prípravný výbor. O laureátoch rozhodla

◆ Dano Heriban

◆ **Erika Rein**

◆ **Eugen Vizváry ml.**

medzinárodná Odborná porota a Porota Čin roka, zložená z laureátov a finalistov minulých ročníkov.

Vyhlasovateľmi 13. ročníka Roma Spirit sú Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu a Rozhlas a televízia Slovenska. Záštitu nad podujatím prevzali prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová a verejná ochrankyňa práv Mária Patakyová.

Text: Roman Čonka, foto: Roma Spirit

65 rokov a dvoch dospelých bez detí, z ktorých aspoň jeden má 65 a viac rokov.

Domácnosti tvorené dvoma dospelými a trom a viac závislými deťmi čelia výrazne vyššiemu riziku chudoby, ako je priemer krajín EÚ o takmer 14 percentuálnych bodov. Výsledkom toho je, že v členení podľa veku sú v celej populácii najviac ohrozené chudobou deti do 17 rokov. Na Slovensku patria medzi domácnosti s trom a viac závislými deťmi najmä domácnosti s horším sociálno-ekonomickým zázemím, medzi ktoré patria aj domácnosti z marginalizovaných rómskych komunít. Riziko chudoby v marginalizovaných rómskych komunitách je oproti celej populácii vyššie o 76 percentuálnych bodov, pričom aj tu platí, že najvyššiemu riziku chudoby čelia deti do 17 rokov.

Projekt COVID MRK predĺžia, pomáhať bude marginalizovaným Rómom

B Bratislava 15. októbra (TASR) – Národný projekt COVID MRK, ktorý prostredníctvom terénnych asistentov pomáha v marginalizovaných rómskych komunitách zvládať epidemiologickú situáciu, bude pokračovať až do konca januára 2022. Predĺženie projektu oznámila na sociálnej sieti splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity Andrea Bučková.

„Okrem nárastu počtu zaočkovaných obyvateľov MRK vnímame aj zhoršujúcu sa epidemiologickú situáciu. Nesmieme a nechceme prestať s intenzívnou prácou a šírením osvetý v týchto lokalitách. Aj z tohto dôvodu sme požiadali o predĺženie národného projektu v zapojených

obciach,“ vysvetlila Bučková a pripomenula, že terénni asistenti v tomto projekte pomáhajú približne 15 000 obyvateľom MRK, venujú sa osвете, poradenstvu, pomáhajú aj s registráciou na očkovanie či zaobstaraním liekov. „Zvládli sme karanténu vo viac ako 50 lokalitách a darí sa nám predchádzať vzniku nových, preškolili sme pomáhajúce profesie v 363 obciach, aby vedeli zmierňovať obavy a strach z očkovania,“ dodala.

Realizácia národného projektu COVID MRK sa začala 15. októbra 2020 a mala trvať rok. Schválená alokácia pre tento projekt bola vo výške 5 698 319,76 eur.

„Na pokračovanie projektu nebudú zvýšené prostriedky, len sa dočerpajú zdroje z už schválenej alokácie,“ doplnil Michal Šlachta z kancelárie splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity.

Tender na pilotnú prevádzku telových kamier pre políciu

Bratislava 10. októbra (TASR) – Ministerstvo vnútra SR by chcelo spustiť tender na pilotnú prevádzku telových kamier pre políciu ešte tento rok. Na jej základe nastaví rozpočet. Kamery budú využívať najmä zásahové zložky, takisto poriadková a dopravná polícia pri riešení priestupkov, uviedol tlačový odbor ministerstva.

„Kamery sú jednou z priorít Ministerstva vnútra SR. Chceme, aby verejné obstarávanie prebehlo hladko a najmä transparentne, realizačné zmluvy totiž plánujeme podpísať už v budúcom roku,“ priblížil rezort. Pred sa-

motným vyhlásením súťaže plánujú zorganizovať prípravné trhové konzultácie s potenciálnymi záujemcami o zákazku. Osvedčili sa podľa nich ako účinný spôsob na predchádzanie problémom a prietahom v procese verejného obstarávania.

Na zavedenie kamier počas akcií polície vyzývala ministerstvo vnútra ešte bývalá verejná ochrankyňa práv Jana Dubovcová. Dôvodom boli viaceré policajné pátracie akcie v rómskych osadách, ako napríklad v roku 2013 v osade Budulovská pri Moldave nad Bodvou či v roku 2015 v obci Vrbnica v Michalovskom okrese. Na nezabezpečenie kamier upozornila opakovane aj súčasná ombudsmanka Mária Patakyová.

Ako som smrti trikrát unikol

Vonku svieti neskoré májové slnko, cítiť vôňu prvých čerešňových kvetov, doslova idyla ako vystrihnutá z filmu. Sedím na dvore a vyhrievam si svoje staré, ubolené telo. V poslednej dobe mi je stále zima a neviem sa zahriať, a tak nastavujem tvár slnku a nechám sa láskat jeho teplými lúčmi. Zatvorím oči a vychutnávam prílev energie. Zrazu moju blaženosť pretrhne detský krik a smiech. Otvorím oči a vidím svoje pravnúčatá ako sa hrajú u nás na dvore a šantia. „Dedko, deduško, poď sa s nami hrať,“ ťahá ma za rukáv moje pravnúča, pomenovali ho po mne. Usmejem sa na neho, pohladím ho po vlasoch. „Janko môj, kde ja sa už môžem s vami hrať! Veď ani sedieť nevládzem,“ zasmial som sa a rozkašľal. Janko mal pod pazuchou loptu, zobral som ju do ruky a vyhodil do vzduchu. Jednou rukou som ju na moje prekvapenie aj šikovne chytil a podal mu ju. Chlapec sa na mňa obdivne díval a usmieval sa. „Chod' sa hrať s ostatnými deťmi na ihrisko za domom. Potom, keď si odýchnem, prídem sa na vás pozrieť.“ Deti s džavotom odbehli a ja som sa opäť chcel pohrúžiť do slnečného kúpeľa, no kašeľ mi vyvolal bolesť, ktorá ma zožiera už niekoľko rokov. Ostrá, páľčivá bolesť vzadu pod lopatkami mi vystrelovala až do hlavy. Lekári mi povedali, že mám rakovinu pľúc a v takom štádiu a v mojom veku už s tým nič neurobia. Dnes nemajú problém vám oznámiť, že vaše dni sú spočítané. Povedia to tak, ako keby vám oznámili, že zajtra bude pršať. Jednoducho je to tak a vy sa s tým musíte zmieriť. Predpísali mi kopu liekov na utlmenie bolesti a bolo to pre nich vybavené. Nie, nestažujem sa, ja som starý, veľmi starý a dožil som sa oveľa viac, než by som si niekedy vôbec vedel predstaviť.

V posledných mesiacoch cítim, ako okolo mňa chodí Smrť. Príde ku mne, prezrie si ma a povie mi: „Ešte neprišla tvoja chvíľa, Janko. Ešte nie, ale ja sa vrátim“. Vidím ju len ako tmavý oblak, ktorý sa vznáša v mojom okolí. Vtedy cítim ten chlad a zatuchnutú vôňu kadidla, akú dokáže vyvolať len Smrť. Ale ja som na jej prítomnosť už zvyknutý a nebojím sa konca. Pokojne si otvorím starú poľnú fľašu, kde mám vždy naliatu svoju dobrú slivovicu a zvlažím si ňou hrdlo aj dušu. Božie slnko, na ktorom dozrievajú tie slivky mi po tele rozleje vlnu tepla, ktoré ma na chvíľu zahreje. A tak opäť zodvihnem fľašu na prípitok, tentoraz si pripíjam so Smrťou a prihovám sa jej: „Tak na moje zdravie a moju dušu, ktorú poručím Pánu Bohu. Trikrát som ti unikol, štvrtýkrát nebudem nikam unikať, už nebudem bojovať o život ako vtedy, keď som bol mladý a chcel tak veľmi

žiť. Svoj život som prežil dobre, splodil som svoje deti a tie majú svoje deti a tie budú mať tiež svojich potomkov. Takže aj tak prehráš, lebo budem žiť vo svojich potomkoch, v ich srdciach a spomienkach“. Smrť sedela pri mne na stoličke. Zobrala na seba podobu dievčata – mala bledú tvár a chladné oči zaliate temnom. Usmiala sa na mňa a povedala: „Mne nikto nikdy neunikne, ani ty nie!“

„No vtedy za vojny, keď si mala moc nad svetom a kosila ľudí po miliónoch, som ti unikol. Pamätáš si, ako som unikol prvýkrát?“ pozrel som sa vedľa seba a Smrť teraz sedela pri mne a mala podobu vojaka v uniforme SS. Opäť som sa napil a spomínal.

Bol začiatok decembra roku 1944, vonku už poletovali prvé snehové vločky a bola poriadna zima. Potom, čo fašisti potlačili povstalcov do hôr, sme aj u nás doma pocítovali strach z toho, čo príde. Rátali sme dni, kedy sa konečne Červená armáda prebije cez Karpaty ku nám na Slovensko. No boje viazli. Nemci vedeli, že túto vojnu prehrali, ale boli príliš hrdí a fanatickí, aby si to priznali. O to viac sa chceli pomstiť obyčajným ľuďom. Aj k nám sa doniesli chýry, že vo viacerých obciach vykonali razie, postrieľali a odvliekli ľudí, vypálili celé dediny. No my sme si to nechceli pripustiť, aj keď sme vedeli, že aj v našej rodine sú muži, ktorí sa pridali k partizánom alebo im pomáhali. Bol už neskorý večer, takmer noc, keď k nám prišiel strýko Jozef a dvaja partizáni. Chceli sa zohriať a niečo zjesť. Strýko zostal doma, tí dvaja partizáni sa vrátili do hôr. Skoro ráno nás Nemci a gardisti obklúčili. Bývali sme v strede obce. Všetkých mužov nášho rodu, ktorí dovŕšili štrnásť rokov vyviedli pred domy. Stáli sme tam na zime a triasli sa od strachu aj od chladu, mama a ostatné ženy nám rýchlo priniesli kabáty, tabak či kus chleba. Stáli sme tam šestnásti, všetci Rómovia, čo nevestilo nič dobré. Vedeli sme, že niekto z dediny musel vidieť včera strýka Jožka a udal nás. Ženy z našej rodiny plakali. Celá dedina sa prišla pozrieť na to, ako nás ženú puškami do nákladného auta.

Vysadili nás a zavreli v miestnej synagóge. Díval som sa na okná a steny a cítil ducha tohto miesta, kde sa zlievali modlitby do jediného mohutného prúdu, ktorý smeroval k nášmu stvoriteľovi. Teraz boli steny pomalované hákovými krížmi, videl som stopy dymu na omietke po spálenom oltári. Ležali sme v zime na holej zemi a triasli sa chladom. Pamätám si, ako ma môj otec držal okolo pliec a chcel ma zahriať, šepkali sme si, že všetko dobre skončí. Ráno nás

s ďalšími ľuďmi, ktorých podozrievali zo spolupráce s partizánmi nahnali na hlavnú cestu, na krk nám dali kartónovú tabuľku s nápisom Sonderbehandlung. Vtedy som nevedel, že to znamená: zvláštne zaobchádzanie. Išli sme peši viac ako dvadsať kilometrov a prišli do okresného mesta, tam nás zatvorili na miestnom zámku. V chladných podzemných pivniciach sme s úzkosťou čakali na svoj osud. Otec, strýkovia aj bratranci, všetci sme tu boli. Dodávali sme si vzájomne nádej a silu všetko vydržať. Potom nás vyviedli na priestrannú dvoranu zámku. Cítil som sa medzi tými vežami a sochami na nádvorí ako v nejakej rozprávke. No rýchlo ma zo snenia vytrhol krik esesákov a brechot psov, ktorí na nás zúrivo štekali. Cítil som na ruke sliny psa, ktorý sa na mňa vrhal a esesák ho len s námahou držal na vodítku. Pozrel som sa vedľa seba, stáli sme v jednom rade. Jeden z esesákov sa prechádzal popri nás a zástup rozdelil na dve polovice. V prvej bola celá naša rodina a veľká skupina židovských utečencov, ktorí ušli pred deportáciami a ukrývali sa na dedinách, lazoch či v lesoch. Stáli tam zajatí partizáni, niekoľko z nich bolo ranených, iní boli poznačení krutým mučením. Vládol tam zmätok a štekot psov bol neznesiteľný. Vtedy ma môj otec postrčil k druhej skupine väzňov. Videl som jeho pohľad, ktorý mi bez slov hovoril: „Chod', zachráň sa aspoň ty!“

Nikdy na ten pohľad nezabudnem.

Opäť som sa napil a pozrel vedľa seba. Smrť tam sedela v podobe esesáka. Teraz som si všimol, že má tvár toho esesáka, ktorý nás rozdeľoval. Bol to on, kto rozhodoval o živote a smrti. Uvedomil som si to až potom, čo som sa dozvedel, že celú moju rodinu odvieďli na smrť. Najprv ich využili na prácu – na okresnom súde vymieňali okná. Potom ich hneď na svitaní odvieďli na miestny židovský cintorín, kde ich zavraždili. Bolesť v mojom vnútri, zožierajúca a hnijúca, ma opäť dostala do jedného kŕča. Pozeral som sa v tom kŕči na Smrť, tá sa na mňa esesákovou tvárou pohŕdavo usmievala. „Vtedy som ti utiekol prvýkrát a zuby ti cvakli naprázdno,“ rozrehotal som sa a pozeral sa na Smrť, ktorej esesácka tvár bola ladovo nehybná. Zachránil ma môj dobrý otec, jeho rozhodnutie dokázalo zmeniť môj osud. O dva dni pešo odvieďli celú našu skupinu zo zámku, išli sme niekoľko kilometrov po trati. Z dialky sme videli veľký kráter, ktorý zničil trať. Vraj to bola partizánska diverzná akcia. Tam som sa skamarátil s jedným mladým chlapcom. Bol to vojak, ktorý sa pridá k povstaniu. So smútkom mi oznámil, že celú skupinu, teda aj moju rodinu zavraždili

a tento osud čaká aj nás, a preto musíme ujsť. Aj na druhý deň sme sa vrátili na to isté miesto, lebo poškodenie bolo veľké. Tentoraz nás dali strážiť gardistami, Nemci tam neboli. Pozreli sme sa na seba, kopali sme a pomaly sa vzdalovali od stráží. Vtedy sa nám za chrbtom objavil jeden z gardistov: „A vy kam, chlapci?“ Od strachu sme skameneli, nezmohli sme sa na jediné slovo. „Chceme sa zachrániť, tak asi vieš, kam ideme,“ povedal mu môj kamarát. „Vieš, že nás Nemci zastrelia, nemáme šancu. Chceš mať na tom vinu?“ pozerali sme sa na neho a čakali na reakciu. Zvierať pušku, mal stisnuté pery a zachmúrené obočie, akoby sa v ňom odohrával boj. „A čo ja, kamoško? Myslíš si, že ma Nemci pochvália?“ odvetil gardista. „Daj nám šancu, potom to ohlásiš! V tomto zmätku sa dvaja ľahko stratia. Urobíš dobrý skutok. Rusi sú tu čoskoro a ak máš zdravý rozum, tak to urobíš a nezachrániš len nás, ale aj seba. Keď prídu Rusi a budú ťa chcieť potrestať, lebo si kolaboroval s fašistami, povieš im mená dvoch mužov, ktorým si pomohol ujsť.“ Chvilu sa na nás díval a potom nám puškou pokynul, aby sme šli. „Bežte! Rýchlo sa skryte do hory a potom Boh vám pomáha! Máte možno dve hodiny, kým skončí práca a bude sčítanie väzňov. Veľa šťastia, budeme ho všetci potrebovať!“ otočil sa nám chrbtom a odišiel. Pomaly sme preskočili cez násyp a bežali do blízkeho lesa. Chladný vzduch ma rezal v pľúcach, už som nevládal. Na chvíľu sme sa zastavili ťažko dýchajúc. Padla večerná decembrová tma. Kamarát vojak mi povedal, kde sme a ktorým smerom je moja dedina. Povedal som mu, že sa chcem vrátiť domov. Objali sme sa a rozdelili. Ďalej som kráčal smerom, ktorý mi vojak ukázal. Nevládal som, bol som hladný a bola mi zima. Silou vôle som prekladal jednu nohu cez druhú.

Myslel som na rodinu, môjho dobrého otca, strýkov a bratrancov. Veľmi som plakal a slzy mi zamrzali na lícach. Vyčerpaný som sa dostal k dedine, kde bývala moja teta, mamina sestra. Nemohol som dlhšie čakať, a tak som sa ráno zozadu od humna dotackal priamo do tetinej kuchyne. Teta aj s jej mužom div že od prekvapenia neomdleli, akoby videli ducha. Mal som zmrznuté nohavice aj topánky a kabát pokrytý ľadom. Zrútil som sa na zem a stratil vedomie. Keď som sa prebral, ležal som v posteli prikrytý perinou. Teta mi dala zabalenú zohriatu tehlu k nohám. Podala mi hrnček s teplou polievkou. Chlípал som polievku a šepkal jej, čo sa u nás stalo. Po celý čas plakala a hladila ma po vlasoch. O tri dni som bol už zase v poriadku, mladé telo sa rýchlo zotaví. Jedol som v izbe, nikde som nemohol vychádzať. Teta s jej mužom prišli za mnou. „Janko, v dedine sa hovorí, že Nemci robia razie! Musíš odtiaľto čo najskôr odísť, inak nás všetkých postrieliajú!“ povedal tetin muž a stisol mi ruku. Vložil do nej vak, v ktorom boli nejaké potraviny, voda, trochu tabaku a zápalky. „Musíš ujsť k partizánom,“ dodal a vytiahol flašu s pálenkou. Nalial a pripili sme si na to, nech sa po vojne všetci stretneme živí.

Ešte pred svitaním som sa vybral z dediny. Bolo tesne pred Vianocami, chcel som ešte vidieť mamu a povedať jej, čo sa stalo s otcom. Po pár kilometroch som sa dostal hlboko do lesa, nemohol som predsa ísť po cestách, a tak som išiel okľukami. Zrazu som začul v diaľke hlasy a štekot psov. Počul som nemecké rozkazy a krik. Lahol som si do snehu a v diaľke uvidel skupinu vojakov SS a gardistov. „Zase si tam bola ty!“ pozrel som sa na Smrť v esesáckej uniforme. Odplazil som sa k potoku a pomaly brodil po prúde smerom od esesákov. Voda bola ľadová, nohy mi zmeraveli a necítil som ich. No vedel som, že ak sa zastavím, umriem, a ja som tak veľmi chcel žiť! Utekal som vo vode, aby psy nezachytili moju stopu. Nevieam, ako dlho som takto namáhalo bežal. Prenasledoval ma štekot psov. Myslel som si, že nastane koniec, no potom sa štekot vzdaloval. Fašisti zmienili smer prenasledovania. Asi nehládali len mňa, vtedy sa v lesoch ukrývali partizáni aj Židia. A tak som vyliezol z potoka a rozbíhol sa smerom ku kopcom, za ktorými bola naša dedina. „Vtedy som ti druhýkrát unikol,“ zaškeril som sa na Smrť, ktorá sa síce tvárila, že sa jej to netýka, ale v tvári esesmana som videl zlosť a sklamanie. Zdvihol som flašu a s pocitom víťazstva som si sám pripil na zdravie.

Keď som v noci vošiel do nášho domu a prihovoral sa mame, tá ma chytala za tvár a pozerala sa, či som to ja, prezerala si ma v mesačnom svetle a bozkávala na zmrznuté líca. Keď som jej potom, čo som dostal suché šaty a mal nohy ponorené v lavóre s teplou vodou porozprával, čo sa stalo, kvíľivo sa rozplakala. Vianočné sviatky sme preplakali. Moji mladší súrodenci boli stále pri mne a vyžadovali si pozornosť. Bolo viac ako isté, že keď deti pôjdu von, povedia o tom, že je doma ich starší brat. To by bol náš koniec. Večer mi matka povedala, že ešte v noci odídeme z dediny na štátny statok. „Tam by si mohol nájsť útočisko.“ Museli sme riskovať. Zase nás čakala dlhá cesta, matka ma nechala v blízkej hore a išla sama na statok. Čakal som dve hodiny, matka prišla s vysokým mohutným mužom. „To je Igor, on je predseda,“ povedala mama a dodala, „zoberie ťa.“ Objav

la ma, pobozkala. Odišla a my dvaja sme kráčali k statku. Útek po vode na mne zanechal stopy, kašľal som, chrčalo mi pľúcach a pľul som hustý hlien, ktorý ma dusil. „Dúfam, že mi tu nezdochneš, mladý,“ prihovoral sa mi a skúmavo si ma premeral. V jeho reči bolo čosi zvláštne, akoby bol cudzinec. „Prečo ste ma zobrali? Nechcete ma len udať a zhrabnúť nejakú odmenu?“ povedal som a smelo mu pozrel do očí. „Nemusíš sa báť, nebudeš jediný, koho ukrývam na statku,“ pozrel na mňa s pochopením. Vedel, že v tejto dobe sa nedá veriť nikomu. „Prečo tak riskujete?“ opýtal som sa. „Lebo sa chcem sám zachrániť,“ odpovedal. Videl, ako nechápavo na neho hľadím. „Vieš, ja som Rus. Ušiel som pred boľševikmi v roku 1918 a zostal v Československu. Teraz sa Červená armáda blíži a ver mi, že so mnou nebudú mať zľutovanie – podľa nich som zradca. A tak sa snažím zachrániť čo najviac ľudí, aby som si vykúpil svoj vlastný život. Tak to je, nehladaj v tom žiadne hrdinstvo. Chcem iba prežiť.“

Na statku som dostal nové meno a zbľžil sa s ostatnými ľuďmi. Nikto sa na nič nepýtal, a tak to bolo lepšie. Napriek tomu som sa veľmi spriatelil s Jurajom, pracoval v odbojovej bunke, ktorú celú zadržalo gestapo. Zachránil sa len on a Milan, ktorý tu bol tiež. No títo dvaja muži sa nemali radi a Juraj mi po čase prezradil dôvod. Bol presvedčený, že ich udal práve Milan, ktorý sa vyparil a objavil sa iba potom, čo zistil, že celá odbojová bunka bola zničená. „Nevedel, že mňa zachránila náhoda. Ako najmladšieho ma poslali po cigarety a keď som sa vracal, videl som pred domom, kde sme mali skrýšu, gestapácke autá. Ušiel som a pridal sa k partizánom. V bojoch ma zranili, teraz som tu a čakám na to, kedy bude ten zradca visieť. Dúfam, že sa toho dožijem,“ zastenal a ukázal mi na boku ranu, ktorá sa mu nehojila. Bola čierna a páchla ako skazený syr. „Nemáme tu lekára a črepina mi asi uviazla v tele.“ Doteraz som si nevšimol, že by Juraj nejako trpel, uvedomil som si s prekvapením. „Jano, ak umriem, musíš to povedať!“ chytil ma mocne za ruku a ja som sľúbil, že to urobím.

Po dvoch týždňoch Juraj dostal vysoké horúčky, čerň z jeho rany sa rozšírila až k srdcu. Správca statku mu previazal ranu. „Je to sneť, nič sa nedá robiť,“ pokýval hlavou. Juraja som držal za ruku, keď blúznil, dával mu obklady a bol s ním aj vo chvíli, kedy vydýchol naposledy. Pozrel som sa na Smrť, a teraz tam sedela v podobe zradcu Milana. Pozerala na mňa a nemo fajčila. Milan totiž stále fajčil a neustále ma pozoroval. Počas prác na statku sme sa do seba zapozerali s jedným dievčaťom. Volala sa Alžbeta. Bola Židovka a jej otec bol riaditeľom veľkého podniku. Na začiatku vojny mali prezidentskú výnimku, po povstaní ušli na vidiek. Rodičov jej chytili – nevedela, čo sa im stalo. Ona s pomocou rodiny, kde sa ukrývala, skončila nakoniec tu. Spájalo nás spoločné utrpenie a vzájomné sympatie rástli. Všetci

ma hneď upozornili, že sa o ňu snaží aj Milan. Mne to bolo jedno. Nebál som sa, a nenávidel som ho bytostne pre Juraja a jeho spolubojovníkov, ktorých zradil. Jedného dňa k nám pribehli ľudia z dediny, že Rusi sú v dedine a Nemci utekajú. Všetci sme skákali od šťastia, plakali, bozkávali a objímali sa navzájom. Konečne sloboda! Ten pocit bolo to najkrajšie, čo som zažil. Začali sme si baliť svoje skromné veci.

Padla tma, do rána sme mali počkať na Rusov. Dvor osvetľovalo slabé svetlo z jedálne, keď som šiel ku studni umyť sa. Vonku som počul nejaké kroky, zodvihol som hlavu a uvidel Milana, ako ku mne kráča. V ruke držal brokovnicu. Vedel som, čo má v úmysle. „No čo, zradca, chceš zahľadiť stopy, či iba žiarliš?“ „Obidvoje!“ zavrčal a zodvihol zbraň. Lúčil som sa so životom. Vtedy sa vo dverách objavila Alžbeta a vykrikla, jej výkrik zanikol vo výstrele. Zacítil som páľčivú bolesť v ľavej ruke a stratil vedomie. „Zase som ti unikol, už po tretíkrát!“ smial som sa, až ma dusilo a bolelo v pľúcach, kde som mal žeravé uhlie, do ktorého bodali nože, stovky, tisícky nožov. Opäť som si gľgol, aby som zmiernil bolesť. Smrť sedela v podobe zradcu Milana a ja som sa jej napriek bolesti smial. Až po niekoľkých dňoch som sa prebral v nemocnici. Prišli za mnou chlapci zo statku a porozprávali mi, ako spolu s Igorom premohli Milana a odovzdali ho Rusom. Tí ho odvieďli, nevedia kam, ani ako skončil. Bohužiaľ odvieďli aj Igora. Nepomohlo mu, že ukrýval ľudí pred nacistami.

A môj ďalší život? Ruku mi neodrezali, ale vyschla mi a nemohol som ju už používať. Napriek tomu som nebol invalid, odpracoval som štyridsať rokov ako obsluha žerjavu v strojárňach. Aj bez ruky som sa naučil hrať svalmi na krku na kontrabase, vystupoval som s naším folklórnym súborom na mnohých podujatiach a poznali nás široko-ďaleko. Založil som si rodinu a do našej dediny sa opäť vrátil náš rod, aj keď pätnásť z nás boli kruto zavraždení. „Postavili sme sa ti! Dnes je náš rod ešte silnejší a väčší, je nás viac ako kedykoľvek predtým a vo všetkých našich potomkoch vidím kúsok zavraždených predkov. Ich mená nezapadnú do zabudnutia, a to nezmeníš ani ty!“ obzrel som sa vedľa seba, no Smrť tam už nesedela. Vedľa mňa stál môj otec, moji strýkovia a bratanci. Usmievali sa na mňa a zalievalo ich nebeské svetlo. Pozeral som sa na nich s láskou a povedal im: „Už čoskoro sa s vami opäť stretnem“.

Poviedka bola inšpirovaná skutočným príbehom Jána Klinca, ktorému sa ako jedinému podarilo zachrániť. Nacisti odviekli všetkých členov rodiny Klincovcov z obce Dúbravy. Pätnásť boli zavraždení na židovskom cintoríne vo Zvolene v decembri 1944.

Braňo Oláh

Kniha múdrych slov / E gendži le godžavere lavengri

◆ Foto: www.pixabay.com

Kedysi dávno, asi pred tisíc rokmi, bola v starej Indii krajina, ktorá sa volala Bathe. V tejto krajine žili aj chudobní Rómovia, boli pokladaní za najnižšiu kastu. Ich najvyšším predstaveným bol Róm Bašer. Bol niečo ako rómsky vajda, ktorý prevzal túto úlohu po svojom otcovi. Ten už niekoľko rokov leží chorý na posteli a nemôže už Rómom vajdovať. Bašer sa snaží o to, aby Rómovia v tejto krajine nežili tak chudobne a aby sa vyrovnali ostatným. „Veď Rómovia sú zruční remeselníci, výborní hudobníci a tanečníci, tak prečo by mali žiť chudobne?“ kládol si často túto otázku a hľadal spôsob ako svojim pomôcť.

Raz sa mu snívalo o veľkej knihe, ktorú držal v moci jeho starý otec. Bašer si vtedy spomenul na časy, keď bol malý a Rómom sa vodilo lepšie. Spomenul si tiež ako jeho starý otec vždy Rómom čítal z veľkej knihy. Bola to kniha múdrych slov predkov. Tieto múdre slová zbierali rómski predkovia po stáročia na základe svojej skúsenosti a vytvorili z nich knihu, aby sa Rómovia podľa nej riadili a podľa múdrych slov aj žili. Bašer si pamätal, že tú knihu starý otec odovzdal jeho otcovi, aby podľa nej usmerňoval Rómov, ale on ju vložil do starej truhly a uzamkol. Preto Bašer zašiel za svojim chorým a už umierajúcim otcom. „Otec, kde je tá stará truhla?“ spýtal sa Bašer. Ten ledva lapal po dychu, ale ešte mu to stihol prezradiť. „Synu, tá truhla je v tamtej skrini,“ ukázal na ňu prstom a podal mu kľúče od skrine a truhly. „V skrini je truhla, na ktorú sa pýtaš a v nej je kniha. Urob všetko preto, aby Rómovia žili podľa tejto knihy a aby sa im lepšie vodilo, lebo ja som to zanedbal,“ priznal sa otec na smrteľnej posteli a z posledných síl ešte Bašerovi povedal, „choď za naším bohom Devlom, aby tú knihu požehnal.“ Vtom otec zomrel.

Keď Bašer svojho otca dôstojne pochoval, vyšiel na najvyššiu horu v krajine Učahed a začal sa modliť k rómskemu bohu Devlovi. „Devla náš, prosím Ťa, požehnaj tejto knihe, ktorú držím v ruke, aby Rómovia začali žiť podľa múdrych slov našich starých predkov a aby sa nám vodilo lepšie.“ Vtom sa otvorilo nebo a zjavil sa Devla. „Tvoj otec, nech mu je zem ľahká, ma sklamal a nepočúvol, a preto sa vám zle vodí. No vidím, že tebe to nie je jedno a že ti na tvojom národe záleží, preto vám pomôžem. Si múdry, čestný a aj spravodlivý, a preto požehnám tejto knihe,“ hovorí Devla Bašerovi a ešte dodáva, „avšak jedno si zapamätaj! Váš osud je v tejto knihe a nikto sa nesmie dozvedieť jej tajomstvo. Ak budete žiť a konať podľa nej a jej múdrych slov, bude sa vám vodiť dobre. Ak tajomstvo knihy prezradíte alebo vám ju niekto ukradne, kniha stratí svoju moc a vám sa bude

opäť vodiť zle, ba ešte horšie. Stanete sa otrokmi, kam len pôjdete.“ Devla uzavrel svoju reč a nebo sa zatvorilo. Bašer ďakoval Devlovi a sľuboval: „Ďakujem ti, Devla, a sľubujem, že nikomu nič nepoviem a knihu si budeme strážiť ako oko v hlave“. S radosťou v srdci išiel domov. Na druhý deň si dal zavolať všetkých Rómov v krajine a hovorí im: „Vidíte túto knihu? Je to kniha múdrych slov našich predkov, ktoré zbierali po stáročia na základe vlastnej skúsenosti a svojho poznania. Včera ju požehnal náš Devla a v nej je aj náš osud. Ak sa budeme riadiť podľa nej, bude sa nám lepšie žiť. A nikomu nesmieme prezradiť, akú moc táto kniha má.“ Rómovia spočiatku neverili, že tá kniha a slová v nej majú svoju moc, že v nej je osud Rómov a že jej požehnal Devla. Bašera však uznávali ako svojho najvyššieho a rešpektovali ho.

Rómski remeselníci pracovali u pánov iba za stravu a nejaké drobné. A ani hudobníci na tom neboli lepšie. Aj ženy pracovali u pánov od vidím do nevidím za jedlo a nejaké drobné, ale to nestačilo. Jednou z nich bola Raja, veľmi pekná a mladá Rómka, ale vdova po nebohom Džanarovi. Žila sama vo veľkej chudobe s dvomi deťmi. Preto sa rozhodla, že pôjde za Bašerom poradiť sa. „Bašer náš, si z nás najmúdrejší, poraď mi, čo mám robiť? Ako mám žiť? Už nevládzem! Pracujem ťažko a to, čo zarobím sotva postačí, aby som nakŕmila seba a deti. Domček sa mi už pomaly rozpadáva a nemám ho z čoho a ako opraviť. Pozri sa do tej múdrej knihy a poraď mi!“ žiadala radu od Bašera. Ten vybral knihu zo skrine, kde ju mal uzamknutú, otvoril ju, začal v nej listovať a potom hovorí: „Vieš Raja, žena bez muža je ako husle bez sláčika. Bez sláčika na husliach ťažko zahráš, a preto sa ťažko žije bez muža. Vydaj sa a tvoj život sa ti zmení,“ poradil jej Bašer a ešte dodal, „Džochar je tiež vdovec, je sám a smutný. Pri tebe bude šťastný a aj tebe sa bude pri ňom lepšie vodiť. Tu v knihe čítam, že šťastný muž je ten, ktorý má dobrú ženu a ty mu budeš dobrou ženou. Džochar je aj pracovitý a postará sa o teba a tvoje deti a aj domček ti opraví,“ hovorí Bašer. „Ale keď on je odo mňa starší a nie je dosť pekný,“ odvetila Raja. „Ty nepozeraj na krásu, ale na to, aké má človek srdce. A Džochar ho má veľmi dobré. Ak chceš, pôjdem za ním a všetko dohodnem,“ dopovedal Bašer. Raja pochopila, že z pekného hrnca sa nenaje, ak bude prázdny. Pochopila význam múdrych slov a vydala sa za Džochara.

O týždeň bola svadba, na ktorej im hrala zo srdca, svižne a rezko miestna rómska kapela. Svedkom im bol Baraj, bohatý obchodník z kasty Vajšijov. Toho na svadbe vytancova-

li takmer všetky rómske ženy. Od tej doby sa Raje veľmi darilo a už nikdy neokúsila, čo je to hlad. Jej muža zamestnal obchodník Baraj a Džochar si pekne u neho zarábala. Raju a jej deti vzal k sebe domov a vedel sa o nich dobre postarať. Obchodník Baraj zašiel za Bašerom, lebo v hlave mu vŕtala jedna vec. „Bašer, povedz mi, prečo vaši hudobníci hrajú vašim tak svižne a rezko a našim nie?“ spýtal sa ho. „Nuž, viete pán urodzený, vec sa má takto. Naším hrajú zo srdca, preto hrajú tak svižne a rezko, no a vašim hrajú za peniaze. A tam, kde sa platí za hudbu málo peňazí, nemožno očakávať svižnú a rezkú hudbu,“ odpovedal Bašer Barajovi. Ten podal Bašerovi ruku a hovorí: „Múdry si ty, Bašer, len čo je pravda. Odteraz budeme platiť vašim muzikantom za hudbu toľko, že nám budú hrať ako diabli“. A odvtedy sa rómskym muzikantom veľmi darilo, zarábali naozaj dosť. Keď páni pri svižnej a rezkej hudbe tancovali, spievali a mulatovali, nešetřili peniazmi a Rómovia im naozaj hrali ako diabli.

Rocha patrila medzi najlepších rómskych kováčov a jeho výrobky ako tak išli na odbyt. Ako jediný z rómskych remeselníkov zarábala trochu viac a mohol si aj niečo odložiť bokom. Raz sa vracal z trhoviska v meste, kde predal všetky svoje výrobky. Avšak cestou domov ho prepadli zlí ľudia, zbili ho a ukradli mu všetky peniaze, aj tie nasparené, lebo ich vždy nosil pri sebe. Zbitý a zúfalý sa vybral za Bašerom a všetko mu vyrozprával, čo sa mu stalo a ešte dodal: „Buď teraz múdry! Čo mi teraz poradiš?“ Bašer vytiahol knihu múdrych slov, listoval v nej a potom hovorí: „Rocha, zapamätaj si jedno, že peniaze ti môžu ukradnúť, ale to, čo vieš, tvoje schopnosti a zručnosti ti nikto neukradne. Preto nezúfaj, o tvoje výrobky je a bude vždy záujem a peniaze zarobíš, a ak nechceš stratiť to, čo je tvoje, tak to nepúšťaj z rúk. Rocha to pochopil a odvtedy sa mu začalo dariť ešte lepšie. Zarábala oveľa viac peňazí a tie, ktoré si odkladal dobre schoval, aby mu ich nikto neukradol.

Takto postupne chodili za Bašerom Rómovia a ten im čítal a čítal a dával múdre rady z knihy múdrych slov a Rómom sa začalo vodiť lepšie a lepšie. Žili v pohode, požehnané pod ochranou Devla. Nikto nehľadoval, nikto netrpel. Bašer bol dobrý, múdry a zbožný človek a Rómov vedel vždy usmerniť a poradiť im. To ich zocelovalo, boli jednotní a silní. Bašer im neraz hovoril: „Rómovia, žite tak, aby ste mali toľko, aby ste nehľadovali, netrpeli a nebažte po zlate a bohatstve, lebo ten, kto chce mať veľa, môže stratiť všetko“. Rómovia sa týmito slovami aj riadili. Avšak iba do chvíle, kým medzi nich nezačali chodiť prefikani bieli ľudia,

Górovia. Nepáčilo sa im, že Rómovia sa dostali z biedy a žijú si na úrovni. Górovia núkali Rómom rôzne dary, zlato a všetko možné. Chceli vedieť, prečo sa zrazu Rómom začalo dariť, čo môže byť za tým, či nejaké čary, zázraky, alebo čo? Bašer Górov vždy pekne vítal, núkal jedlom, pekne si ich uctil. Avšak dary odmietal. Ale Górovia sa nevzdávali, a tak medzi Rómov priniesli hazardné hry, karty, ruletu, kocky a iné. Vidina rýchleho zisku peňazí sa Rómom zapáčila. Na Bašerove slová, že to je diablove pokušenie, Rómovia nedali, a tak hrali a pili, hrali a pili, kým neprehrali všetky peniaze. Aj keď prehrali všetky peniaze, tajomstvo knihy múdrych slov nechceli Górom prezradiť. Bašer bol z toho nešťastný, bál sa, že sa nájdu Rómovia, ktorí prezradia tajomstvo. Preto ich upokojoval: „To nič, že ste všetko prehrali, všetko zlé je na niečo dobré, aby človek neopakoval tie isté chyby. Vy ste veľmi dobrí remeselníci, hudobníci, umelci, peniaze zarobíte späť, len už nepodľahnite viac tomu diabolskému pokušeniu!“ Bašer veril, že dajú na jeho slová a spamätajú sa, ale za Rómami prišli úžerníci a núkali im peniaze. Tí v nádeji, že vyhrajú späť svoje prehraté peniaze si požičali na vysoký úrok a prehrali aj tie. Rómovia nemali ako peniaze vrátiť, a tak sa im úžerníci začali vyhrážať. Preto niektorí z nich prezradili tajomstvo knihy múdrych slov.

Górovia prišli za Bašerom, zbili ho a vzali mu knihu. Bašer bol z toho veľmi nešťastný a jeho obava z toho, že tento deň príde, keď sa prezradí tajomstvo múdrej knihy starých Rómov sa naplnila. Vedel veľmi dobre, že Rómovia sú národ, v ktorom sa nájdu vždy takí, čo zradia skôr či neskôr. Eúto mu bolo to, že nedokázal ustrážiť knihu múdrych slov tak, ako sľúbil Devlovi. Vedel, že bez tejto knihy, ktorú im požehnal Devla sa Rómovia ocitnú vo väčšej biede, ako žili predtým. Vtedy im Bašer povedal: „Chodte do sveta a modlite sa k Devlovi, ktorého ste sklamali. Ak vás budú ponúkať jedlom jedzte, ale ak vás budú biť utekajte. Kde vás noc zastihne, tam prenocujte a stále myslite na Devlu“. Rómovia sa vybrali do sveta rôznymi smermi. Na múdre slová našich predkov z múdrej knihy, ktoré im Bašer čítal, zabudli. Väčšine z nich sa nevedí dobre, žijú v biede, špine, stratili remeselné zručnosti a hudobné nadanie. Stali sa otrokmi v krajinách, kde teraz žijú.

* * *

Varekana čirla, vaj anglo ezeros berša, sas andre puraňi Indija them, savi pes vičinelas Bathe. Andre kaja them dživenas the o čore Roma, lenas len sar neketluneder kasta. Lengro nekučeder šeralo sas o Rom Bašer. Sas vareso ajso sar romano vajdas, savo preiľa kaja buči pal peskro dad. Oda imar vajkeci berša pašol nasvalo andro hadžos u naši imar le romenge šeraľarel. O Bašer kamel oda, kaj o Roma andre kaja them te nadživen avka čores u kaj te en ajse sar the aver. „Se o Roma hine vastale bučakre, bare lače lavutara the kheľoša, ta soske kamlehas te dživel čores?“ thovelas peske kada phučiben u rodelas drom sar peskrenge te šigitinel.

Jekhvar leske džalas suno pal e bari gendži, savi likerelas andre zor leskro papus. O Bašer akor peske leperdža pro ideja, sar sas ciknoro u le Romenge pes lidžalas feder. Leperdža peske the sar leskro papus mindik le Romenge genelas andal e bari gendži, kaj pes o Roma pal late te likerem u pal o godžaver lava the te dživen. Le Bašeriske sas andre godži, hoj odi gendži leskro papus diňa leskre dadeske, kaj pal late te lidžal le Romen, kajča ov la thodža andro purano mochtoro u phandľa andre. Vaš oda o Bašer geľa pal peskro nasvalo u imar merardo dad. „Dade, kaj hino koda purano mochtoro?“ phučľa pes o Bašer. Oda phara vodžaha vakerlas, ale mek leske dochudňa te phenel avri. „Mro čho, oda mochtoro hino andre koda šifoneris,“ sikadža pre leste le angústeħa u diňa leske o kleji le šifoneristar the mochtorestar. „Andro šifoneris hino o mochtoro, pre savo pes phučes u andre leste hiňi e gendži. Ker savoro prekal oda, kaj o Roma te dživen pal kaja gendži u kaj pes lenge feder te lidžal, bo me oda mukľom avka,“ diňa peske doš o dad pro mulano hadžos u la agorutňaha zoraha mek le Bašeriske phendža: „Dža pal amaro del pal o Devel, kaj tuke kaja gendži te sentelinel“. Andr´oda o dad muľa.

Sar o Bašer peskre dades rajkanes parundža, geľa pro nekučeder heďos andre them pro Učahed u chudňa pes te mangel kijo romano del kijo Devel. „Devla amaro, mangav Tut, sentelin kala gendžake, savi likerav andro vast, kaj o Roma te chuden te dživel pal o godžaver lava amare phure papengre u kaj pes amenge te lidžal feder.“ Andr´oda pes phundradža o ňebos u sikadža pes o Devel. „Tiro dad, mi el leske e phuv loki, man dukhadža u na šundža, u vaš oda pes tumenge phujes lidžal. No dikhav, hoj tuke nane oda jekh u hoj tu pal tiri nacija džas, vaš oda tumenge šigitinava. Sal godžaver, pačivalo the jekhčacišnaskro, u vaš oda sentelinava kala gendžake,“ phenel o Devel le Bašeriske u mek kija thovel, „kajča jekh tuke le andro šero! Tumaro dživipen hino andre kaja gendži u ňiko pes natromal te dodžanel lakro garuviben. Te dživena the kerena pal late the lakre godžaver lava, lidžala pes tumenge lačhes. Te o garuviben la gendžakro phenena avri abo tumenge la va-

reko čorela, e gendži našavela peskri zor u tumenge pes lidžala pale phujes, abo mek goreder. Ačhena tumendar otroka, kaj ča džana.“ O Devel dovakerdža u o ňebos pes phandľa andre. O Bašer palikerlas le Devleske u egerinlas: „Palikerav tuke, Devla, u egerinav, hoj ňikasko nič naphe-naha u pre gendži dodikhaha sar pre jakh andro šero“. Le lošaňibnaha andro jilo geľas khere. Pre aver džives peske diňas te vičinel savoren Romen andal e them u vakerel lenge: „Dikhen kaja gendži? Oda hiňi e gendži le godžavere lavengri amare phure papengri, save skidenas šelberša pal oda so predžidžile the peskro džaňiben. Idž la sentelindža amaro Devel u andre late hino amaro dživipen. Te pes likeraha pal late, feder pes amenge dživela. U ňikasko natroman te phenel avri, savi zor kala gendža hin“. O Roma agorestar napačanas, hoj kala gendža the le laven andre late hin peskri zor, hoj andre late hino le Romengro dživipen the hoj lake sentelindža o Devel. Kajča le Bašer udžanenenas sar peskres nekučederes the pačivalarenas les.

O romane bučakre kerenas buči ko raja ča vaš o chaben the varesave churdore. U aňi o lavutara nasas pr´oda feder. The o džuvľa kerenas buči ko raja tosarastar dži rači vaš o chaben the varesave churdore, kajča oda sas frima. Jeh lendar sas the e Raja, bari šukar the teňňi Romňi, kajča phivľi pal o mulo Džanar. Dživelas korkori andro baro čoripen le duje čhavorenca. Vaš oda peske phendža, hoj džala pal o Bašer kaj la te del godži. „Bašer amaro, sal amendar nekogodžaveder, de man godži, so te kerav? Sar te dživel? Imar nabirinať! Kerav buči phares u oda, so zarodav n´ačhel aňi pr´oda kaj te čaľarav pes the le čhavoren. O kheroro mange imar polokes tele perel u nane sostar the sar les te prikerel. Dikh andre koja godžaver gendži u de man godži!“ mangelas godži le Bašeristar. Oda iľa e gendži andal o šifoneris, kaj sas andre phandľi, phundradža la, chudňa andre late te ľilarel u palis phendža: „Džanes Rajo, e džuvľi bi o rom hiňi sar e lavuta bi o vonos. Bi o vonos phares pre lavuta bašaveħa, u vaš oda pes phares dživel bi o rom. Dža romeste u tiro dživipen pes tuke vatinja,“ diňa la godži o Bašer u mek kija thodža, o Džocharis hino tiš phivľo, hino korkoro the bilošano. Paš tute ela bachtalo u the tuke pes paš leste feder lidžala. Kadaj andre gendži genav, hoj bachtalo murš hino oda, kas hin lači romňi u tu leske aveħa lači romňi. O Džocharis hino the bučakro u bajinja pal tu te the tire čhavore u the o kheroro tuke prikerľa,“ vakerel o Bašer. „Kajča ov hino mandar phureder u nane dosta šukar,“ pale phendža e Raja. „Tu ma dikh pro šukariben, dikh pr´oda, savo hin le manušes jilo. U le Džocharis hin baro lačho. Te kames, džava pal leste u savoro dovakerava,“ phendža o Bašer. E Raja ačaliľa, hoj la šukara piratar načala te ela čuči. Ačaliľa savi zor hin le godžavere laven u geľa romeste pal o Džocharis.

Jekhe kurkeħa sas o bijav, pre savo lenge bašavlas le jilestar, tel o pindre the čalades e romaňi bašavibnaskri banda. Starostas lenge sas o Baraj, barvalo chulaj andal e kasta Vajšijov. Oles pro bijav avri khelde maj savore romane džuvľa. Ole idejostar pes la Rajake lidžalas lačhes u imar šoha nadžanelas, so´da hin bokh. Lakre romes iľa andre buči o chulaj Baraj u o Džocharis peske šukares ke leste zarodelas. La Raja the le čhavorenca iľa ke peste khere u džanelas pal lende mištes te bajinel. O chulaj Baraj geľa pal o Bašer, bo andro šero leske bondžarelas jekh buči. „Bašer, phen mange, soske tumare lavutara bašaven tumarenge avka tel o pindre the čalades u amarenge nať“ phučľa pes lestar. „No, džanen baro raj, oda hin avka. Amarenge bašaven le jilestar, vaš oda bašaven avka tel o pindre the čalades, no tumarenge bašaven vaš o love. U odoj, kaj pes počinel vaš o bašaviben frima love, naši užaren tel o pindre the čalado bašaviben,“ pale phendža o Bašer le Barajoske. Oda diňa o vast le Bašeriske u phenel: „Godžaver sal tu, Bašer, ča so hin o čačipen. Akanastar počinaha tumare lavutareng vaš o bašaviben ajci love, hoj amenge bašavena sar benga“. U akorestar pes le romane lavutareng mištes lidžalas, zarodenas čačes but. Sar o raja paš o telpindruno the čalado bašaviben khelenas, giľavenas the mulatinenas, nasajine-nas o love u o Roma lenge čačes bašavenas sar bengas.

O Rochas sas jekh nekfeder romano chartas u leskre avrikerde avka sar pes bikenenas. Sar jekhutno le romane bučakrendar so zarodelas sikra buter u šaj peske the vareso thovelas seraha. Jekhvar pes visarelas pal o jarmokos andro foros, kaj bikendža savore peskre avrikerde. Kajča le dromeha khere les chudne o nalačhe manuša, marde les the čorde leske savore love, the ola so peske thovelas seraha, bo mindik le hordinelas paš peste. Mardo the rovľarde jileskro pes avri kidňa pal o Bašer u savoro leske avriva-kerdža, so pes leske ačhiľa u mek kija thodža, „av akana godžaver! Savi man akana deħa godžiť!“ o Bašer cirďňa avri e gendži le godžavere lavengri, ľilarelas andre late u palis phenel: „Rocha, le tuke andro šero jekh, hoj o love tuke šaj čoren, kajča oda, so džanes, tiro džaňiben the vastiben tuke ňiko načorela. Vaš oda ma av rovľarde jileskro, pal tire avrikerde hin the ela interesis u o love zarodeħa, u te nakames te našavel oda, so hino tiro, ta oda ma muk andal o vasta. O Rochas oda ačaliľa u akorestar pes leske chudňa te

lidžal mek feder. Zarodelas buter love u ola, save peske thovelas seraha mištes garudža, kaj leske len ňiko te načoreľ.

Kavkes jekh pal aver phirenas pal o Bašer o Roma u oda lenge genelas u genelas u delas godžaver godža andal e gendži le godžaver lavengri u le Romenge pes chudňa te lidžal feder u feder. Dživenas bikivel, barvaľes tel o dodikhiben le Devleskro. ňiko nabokħaľolas, ňiko našunelas dukh. O Bašer sas lačho, godžaver the devles pačando manuš u le Romen džanelas mindik te lidžal lačhe dromeha the te del godži. Oda len zoralelas, sas jekhutne the zorale. O Bašer lenge na jekhvar phenelas: „Romale, dživen avka, kaj tumen te el ajci, kaj te na bokħaľon, našunen dukh u ma džan pal o somnakaj the barvaľipen, bo oda, ko kamel kaj les te el but, šaj našavel savoro“. O Roma kale lavendar pes the likerenas. Kajča ča dži oda idejos, medik maškar lende nachudne te phireľ o butdžanle parne manuša, o Gore. Nasas lenge pre kedva, hoj o Roma pes dochudne andal o čoripen u dživen peske rajkanes. O Gore denas le Romen sojekħaver deňipena, somnakaj u savoro aver. Kamenas te džanel, soske jekħvarestar pes le Romenge feder lidžal, so šaj avel pal oda, či varesave pokeribena, bižuzipena, abo so? O Bašer le Goren mindik šukares palikerlas, delas len te chal, šukares len delas pačiv. Kajča o deňipena nakamelas. No o Gore pes na omukenas, u avka ande maškar o Roma karti, ruleti, kocki the aver. Dikhiben sig te zarodel love le Romenge sas pre kedva. Pre le Bašeriskre lava, hoj oda hino le bengeskro telecirdipen, o Roma na dine, u avka bavinenas the pijenas, bavinenas the pijenas, medik na prekhelde savore love. Choc prekhelde savore love, o garudžipen la gendžakro le godžavere lavengri nakamenas le Goreng te phenel avri. O Bašer sas olestar bibachtalo, u daralas pes, hoj pes arakhena ajse Roma, save phenena avri o garudžipen. Vaš oda len bikivľarelas: „Oda nič, hoj savoro prekheldžan, savoro nalačho hin pre varesoste lačho, kaj o manuš te na kereľel pale ola musaribena. Tumen san bare lačhe bučakre, lavutara, džaňibnara, o love zarodena pale, ča imar ma peren pale andre le bengeskro telecirdipen!“ O Bašer pačalas, hoj dena pre leskre lava u chudena godži, kajča pal o Roma avle o interesara u denas len love. Ola andro pačaviben, hoj khelena avri pale peskre prekhelde love peske ile kečen pro baro interesis u prekhelde the ola. Le Romen nasas sar te del pale o love, u avka len o interesara daravenas maribnaha. Vaš oda varesave lendar avriphende o garudžipen la gendžakro le godžever lavengro.

O Gore avle pal o Bašer, marde les u ile leske e gendži. O Bašer sas olestar bares bibachtalo u leskro daradžipen olestar, hoj kada džives avela, sar pes avriphenela o garudžipen la godžavera gendžakro le phure romendar pes pherdžardža. Džanelas igen mištes, hoj o Roma hine naci-ja, andre savi pes arakhena mindik ajse, so phagena e pačiv sigeder abo nasig. Phares leske sas pal oda, hoj na dodikhľa pre gendži le godžaver lavengri avka, sar egerindža le Devleske. Džanelas, hoj bi e kaja gendži, savi lenge sentelindža o Devel pes o Roma dochudena andro bareder čoripen, sar dživenas angal oda. Akor lenge o Bašer phendža: „Džan andre luma u mangel pes kijo Devel, saves dukhadžan. Te tumen dena te chaben chan, kajča te tumen marena denašen. Kaj tumen chudela e rat, odoj presoven u sojekħvar gondoline pro Devel“. O Roma pes ile avri andre luma sojekħaver dromenca. Pro godžaver lava amare phure papengre andal e godžaver gendži, save lenge o Bašer genelas bisterde. Buterenge lendar pes nalidžal mištes, dživen andro čoripen, mel, našade o bučakre vastibena the o bašaviben. Ačhile otroki andro thema, kaj akana dživen.

Napísal a preložil: Igor Dužda

Nevesta

Kedysi som bola prekrásne mladé, cigánske dievča, začala svoje rozprávanie jedna veľmi dobrá a príjemná rómska babenka. Rómovia z osady, kde som vyrastala hovorili, že som sirôtka, no moje srdiečko mi našepkávalo čosi iné. Naša osada bola na samom konci malebnej dedinky. Vychovali ma spoločne, každý sa akosi pričínili. No najviac času som trávila so starou Pirikou, o ktorej sa povrávalo, že je bosorka a každý sa jej bál a rešpektoval ju. Ja som ju mala veľmi rada. Priučala som sa od nej spoznávaniu moci bylín a korenkov a pripravovaniu liečivých odvarov a masť z nich. No nielen to, priučila som sa rôznemu zariekavaniu a kúzlam. Už dávno som bola dospelá a mala som aj svojho milého, s ktorým som bola vyše roka zasnúbená. Lenže on patril k putovnej skupine Rómov a ešte raz, naposledy chcel ísť s nimi do širého sveta hľadať ten uzučký paprsok šťastia, troška lásky ľudí a porozumenia, ktoré sme my Rómovia hľadali po celé naše generácie, až dodnes neúspešne. Teraz bol môj Alex veľmi daleko, mali sa vrátiť na konci jesene. Márne som však čakala svojho milovaného, nevrátil sa so svojimi a nik nevedel, alebo nechcel povedať, čo sa s ním stalo, či kde ostal.

Ja som ešte nebola taká skúsená ako Piri, a tak som za ňou išla poprosiť ju o pomoc. „Povedz, Pirika, kde zostal môj Alex? Prečo sa ku mne nevrátil?“ rozplakala som sa usedavo, až človeku muselo srdce trhať. Starká sa hodnú chvíľu pozerala do kalnej vody v sude, kým sa ozvala, no jej hlas bol akýsi zvláštny, a ja som nevedela, čo si mám myslieť. „Alex sa bez pomoci nevie vrátiť, duša moja drahá.“ „Ako to, Piri? Nerozumiem ti,“ vzlykala som. „Môže sa vrátiť len s pomocou čistej duše a nesmiernej lásky. Myslíš, že ho ešte stále miluješ tak, aby si ho dokázala vrátiť na našu stranu brehu?“ spýtala sa. „O čom to k sakru hovoríš? Čo za brehy to melieš? Isteže ho nekonečne milujem, inak by som ťa neprosila, aby si mi ho pomohla nájsť!“ „Lenže nie je isté, že sa vráti on, srdiečko moje. Telo síce naoko môže byť jeho, ale duša...?“ nedopovedala. „Aj za takú cenu to chceš risknúť? Aj keď budú v stávke životy mladých dievčat, ba aj tvoj vlastný?“ pokračovala. Bez slova som prikývla. „Nuž, dobre teda, duša moja. Príď dnes o polnoci.“ Ako povedala, tak aj bolo. O polnoci sme spolu kráčali bok po boku na cintorín. Piri zostala stáť pred neoznačeným hrobom. Zdvihla ruky k nebu a zvolala: „Vydaj, čo je v tebe!“ Hrob sa pootvoril a k nohám jej dopadlo zopár kostí z ľudskej ruky.

„Zober ich a zakop pred márnice!“ Poslúchla som. „Zajtra a pozajtra urobíš to isté, ale sama! Nesmiem ti pomáhať!“ „Prečo, Pirika?“ „Lebo ja som už stará a už dávno nie som vo vašom veku.“ Urobila som presne tak, ako mi kázala. Ešte po dva dni som chodila na cintorín v noci k hrobu sama a kosti, ktoré mi vydal, som zakopala pred márnice, vždy na iné miesto. Na tretíkrát som však po celej ceste domov mala taký zvláštny pocit, akoby ma niekto sledoval. Nedbala som a pridala som do kroku. Doma som sa ešte najedla, prihodila zopár polien do ohňa a ľahla som si do postele oblečená, ako nevesta. Tak mi kázala Pirika. Ležala som s privretými očami a čakala, čo sa bude diať. A veru som nemusela čakať dlho. O chvíľu sa pred oblokom zjavil môj milovaný na svojom koni.

„Pod von, nevesta moja, a vydaj sa teda za mňa, ak ma naozaj tak veľmi miluješ!“ povedal. „Alex! Alex môj!“ skríkla som radosťou celá bez seba, no čosi v jeho pohľade ma zarazilo, čomu som vôbec v tej chvíli nerozumela. „Prečo sa nejdeš na chvíľu zohriať dnu? Iste si unavený a hladný!“ „To nemôžem, čirikli, čas uteká, súri! Pod so mnou alebo zostaň!“ naliehal. „Vybehla som k nemu so svadobnou kyticou v ruke.

Jediným pohybom ma vysadil k sebe do sedla a jeho čierny kôň s nami uháňal ako víchor smerom k cintorínu. No nebežal po zemi, lebo som nepočula dupot jeho kopýt, priam letel povetrím. Po chvíli som stratila črievičku, a tak som prosila svojho milého: „Zastav, Alex môj, spadla mi topánka!“ „Nemáme čas, čirikli, čo tam po topánke? Tam, kam ideme ju nebudeš potrebovať!“ odpovedal. „Pri jeho slovách ma až zamrazilo a už som si nebola až taká istá, či som urobila dobre. Začínala som mať pochybnosti. Keď už sme boli blízko cintera, ozval sa spoznať hlas: „Koho nám vezieš, ty mŕtvy?“ „Veziem živú pre hostinu,“ odpovedal a toto sa zopárkrát zopakovalo. Teraz už som si bola celkom istá, že som vykonala zle-nedobre. Pochopila som, že ma nevezie na hostinu, ale ja som mala byť pohostením pre niekoho. Kôň zastal na pár krokov od márnice. Alex zoskočil a pomohol aj mne. „Počkaj ma chvíľku tu, oznámim náš príchod, nech ťa riadne privítajú,“ usmial sa, ale mne to skôr pripadalo ako úškrn, a tak som ho nebadane sledovala. To, čo som videla na opačnom konci cintera, mi veru zobralo všetku chuť do vydaja. Nebožtíci tam trhali telo akéhosi dievčaťa na márne kúsky. Keď zbadali Alexa, skrehotali a skuvíňali ako svorka vlkov: „Kde si nechal živú, čo si nám slúbil? Chceme sa zabávať a najesť, vari ty nechceš?“ „Chcem. Bol som len zvedavý, či ste mi niečo nechali z tej predošlej?“ „Bola to slabá mäkotka, nič nevydržala!“ rehotali sa tak strašne, až mi behal mráz po chrbte.

Dala som sa do bezhlavého behu, aj keď mi bolo jasné, že nemám žiadnu šancu uniknúť. Pred zlom, ktoré som ja sama oživila, niet úniku! V panike som vbehla do márnice. Aj tam ležala v truhle mŕtvola muža. „Tak toto je môj koniec!“ pomyslela som si. Spustila som sa na kolená a srdcerúco som sa modlila za seba aj za dušu mŕtveho pred mnou a na prsia som mu položila svoju kyticu. Odrazu sa zvonka ozval strašný hlas: „Mŕtvy žiada mŕtveho, aby mu vydal tú živú!“ „Hneď, bratku, len čo sa po-

sadím. Ešte som celý stuhnutý,“ odpovedal mu ten v truhle. Vytreštila som oči a temer som zomrela od strachu. Začala som sa modliť ešte úprimnejšie a intenzívnejšie za večný pokoj nebohého. „Tvoja duša patrí Bohu, ty nie si diabol ako oni, nevydávaj ma satanom napospas!“ prosila som ho napokon s plačom, „netušila som, čo činím, prosím, v mene Boha ťa prosím...“. Vtom sa zasa ozval ten hlas zvonka, ale oveľa zlostnejšie: „Mŕtvy žiada mŕtveho, aby mu vydal tú živú, čo sa zaňho tak úprimne modlí! Aj tak nedôjdeš spasenia!“ „Hneď, braček, len čo vyložím prvú nohu. Som ešte stále meravý, nedokážem sa hýbať tak rezko, ako ty!“ odpovedal mu, ale nehýbal sa, zostával nehybne ležať. A ja, ja som sa neprestávala modliť za mier a pokoj jeho duše. O chvíľu sa ozval zasa ten hlas zvonka. No tento raz to bolo čosi strašné. Keď zreval, aj múry márnice sa otriasali akoby to bola len obyčajná, krehká rómska chatrč. „Mŕtvy prikazuje mŕtvemu, aby mu vydal tú živú, ktorá nám od dnešnej noci patrí! „Hneď, bratku, len čo vyložím aj druhú nohu z truhly!“ pri tých slovách sa posadil. Moja kytica mu spadla z prs do lona. „Neviem, dievča živé, či ťa dokážem ubrániť pred neľútostnými pazúrmí týchto zverských diablov. Nemôžem im už dlho odporovať, sú oveľa mocnejší ako ja,“ prehovoril ku mne smutne. „Ak sa mi to nepodarí do prvého kohútieho kikiríkania, budeš stratená, rovnako ako to dievča pred tebou,“ dodal ešte smutnejšie. „Prečo si len vyvolala zlo, proti ktorému si úplne bezmocná? Prečo si len urobila niečo, čomu nerozumieš? Akí sú len tí živí hlúpi!“ pokrútil smutne hlavou a vyložil jednu nohu. „Mŕtvy prikazuje mŕtvemu, aby mu ihneď vydal tú živú, čo nám patrí! Inak aj ty skončíš ako ona!“ vrieskal úplne nepríčetne hlas za dverami márnice. Mala som pocit, že sa na nás celá zrúti a mňa pochová zaživa. „Už aj, už konečne stojím!“ odpovedal mu ten z truhly.

No vtom sa ozvalo kikiríkание kohúta, mŕtvy padol naspäť do truhly a vonku nastalo nezvyčajné ticho. A ja? Ja som padla do hl-

bokého bezvedomia. Tak ma tam vraj ráno našla stará Pirika. „Mala si ty šťastie, dievka moja, že si sa modlila za dušu mŕtveho, dala mu svoju kyticu a pokorne ho prosila o pomoc,“ ukázala na jeho nohu, ktorá ešte stále prevísala cez okraj truhly. „Keby si tak nebola urobila, keby si až priveľmi spanikárila a povedzme od strachu zamdlela, bol by ťa vydal. Sem dnu zlé sily nemajú prístup. Skončila by si ako tá úbohá Marka zo susednej dediny. Aj za jej smrť ty nesieš zodpovednosť! Upozornila som ťa, že je to priveľké riziko a nebezpečenstvo!“ „To je pravda, ale nepovedala si mi, že Alex je mŕtvy! Že zomrel!“ bránila som sa. „A čo by som tým zmenila? K čomu by to bolo? Viem, že si tvrdohlavá ako mulica. Aj tak by si nástojila, aby sme ho privolali!“ pokračovala Pirika. „Asi máš pravdu. Ale ako vlastne zomrel?“ vyzvedala som. „Neviem, čirikli, či je dobre, aby som ti to povedala,“ povzdychla si. „Povedz, teraz už je to úplne jedno!“ naliehala som. „Ako teda chceš, dievka moja. Naháňal mladé dievča po lese. Chcel ju za každú cenu dostať, pripraviť o česť. No ona sa radšej zriekla života, prilákala ho k priepasti a skočila. Zomrela, chúdlatko. No ani on neostal nažive. Neskoro zbadal priepasť a zrútil sa do jeho bezodných hlbín aj s koňom, už ho nestihol zastaviť. Nestihol ani len zjajknúť, nieto ešte sa modliť, a tak sa mohol jeho duše zmocniť Pán Temnôt. Napokon, keď zomrel pri výkone jeho príkazu. Na povel Pána Pekiel chcel sprziť mladučké dievča. Zabudol, že tu doma naňho čaká jeho nevesta.“ Obe sme pokľakli pred truhlou mŕtveho, narovnali naspäť jeho nohu a ďakovali mu vrúcnu modlitbou za záchranu nášho života, a vlastne nielen nášho. Všetky kosti sme vykopali a vrátili ich na miesto do hrobu, pričom Pirika čosi nezrozumiteľne mrmlala. Vtedy som sa zaprisahala Bohu, že si už nikdy, kým len budem žiť, nezačnem nič s peklom. Za pár rokov som sa napokon šťastne vydala a mala kopu detí, celkom sedemnásť, ukončila svoje rozprávanie babenka.

*Z archívu Romano nevo ľil
Napísala Jana Ferdinandová (1959 – 2010)*

Kliatba

◆ Foto: www.pixabay.com

Kedysi sme my Rómovia kočovali po celom svete v konských povozoch. Nikdy sme neboli majetní, a tak sa náš majetok vlastne zместil do jednej truhlice, ktorú sme si mohli pokojne vziať so sebou. Dnes už tento zvyk zostal len niektorým olašským Rómom, ktorí sa vždy raz do roka stretávajú na vopred určených miestach spolu s olašskými Rómami z Rumunska, Poľska, Belgicka, Švédska, atď. Konské povozy však vymenili za prepychové autá od výmyslu sveta. To iste každý z nás vie. Ani to pre nás nie je novinka, že neskôr sa mnohí z nich usadili a zamerali sa na svoje tradičné remeslá, v ktorých boli unikátni a nenapodobiteľní, ako napríklad kováčstvo, nehovoriac o umeleckej stránke, košíkárstvo, stolárstvo či rezbárstvo, v ktorom boli výnimoční Rómovia, ktorí si až dodnes hovoria korytári, pretože práve korytá boli základom ich práce. A práve o nich vám dnes rozpoviem jeden príbeh. Žili sme vždy v osadách a každý večer po práci sme sedávali okolo vatry, poväčšine všetci, a rozprávali sme príbehy. Pravdivé, ale aj vymyslené, plné fantázie a nedosiahnuteľných snov.

„Juta, prečo si sa ty ešte nevydala?“ spýtal sa ma najstarší z mládencov, „čo si stále nenašla toho pravého? Čas uteká aj pre teba, či nie? Alebo si v láske až taká veľmi priberčivá?“ „Nie, to naozaj nie som, ale ty by si mohol byť mojím synom, Bandy!“ potiahla som si zo svojej fajočky, ktorú nosím stále pri sebe. „Veď ja nehovorím o sebe. Je tu dosť súcich, voľných chlapov, ktorí sú ti roveň.“ „Sú, nie sú, kto vie? Možno pre mňa sa už žiaden nenarodil,“ pokrčila som ledabolo plecami, „možno je mi samota súdená“. „Hovoriš tak, akoby si už niekedy bola zalúbená. A čo sa stalo? Neozženil sa s tebou? Si predsa krásavica ešte aj dnes. Zamlada si musela byť ako nádherné zjavenie!“ „Nie,“ pokrútila som hlavou. „Nestihol.“ „Ako to, nestihol?“ tváril sa ako malý nechápavý chlapec. „Aj to sa dá? Ak to nie je tvoje tajomstvo, teda nám vyrozprávaj svoj príbeh, Juta,“ prosil ma a ostatní súhlasne prikyvovali. Zopár z nich vlastne môj príbeh poznalo, len o ňom nehovorili, lebo ja sama som ho nikdy nespomínala. Nechcela som. Rana v mojom srdci, ktorú som si z prevažnej časti zavinila sama, nikdy neprestala krvácať.

„Akor čak šunen romalen,“ začala som a dušou som sa vrátila do čias, keď som bola ešte dokonale šťastná. Bol prekrásny teplý, letný podvečer. Sedela som na kameni pri brehu rybníka a čakala na svojho Draga. Bol to najkrajší a najstatnejší rómsky mládenec v celom šírom okolí. V dedine mal kováčsku vyhňu. Jeho robota bola chýrečná široko-ďaleko. No nebol len chýrečným majstrom, ale aj vášni-

vým a ohnivým milovníkom žien. Bol to nádherný, dobre stavaný chlap ako sa patrí. Vysoký, statný, telo samý sval, snedej, krásne opálenej pleti, z ktorej jeho čierne oči človeka priam uhranuli. Všetky dievky, či už naše alebo gádzovky za ním doslova šaleli. Dostal každú, na ktorú si luskol prstom. Stačil jediný jeho pohľad a bola jeho. Nesedela som na kameni dlho, keď som v diaľke začula konský cval. Bola som si istá, že je to on. Postavila som sa a pozrela za zvukom kopýt. Bol to on. Nemohla som si ho s nikým pomýliť. Sedel na koni ani husár, akoby bol vrastený do sedla.

„Konečne, láska moja! Kde si dnes trčal tak dlho? Už som si myslela, že neprídeš!“ povedala som. „Prečo, Juta? Vari som ťa už niekedy oklamal?“ usmieval sa šibalsky, ako to vedel len on. „To nie, Drago môj, ale dnes som chcela s tebou hovoriť o niečom dôležitom,“ odmlčala som sa. Nevedela som, ako začať. Zoskočil z koňa, sadol si do trávy a chrbtom sa oprel o prastarú vrbu. Posadila som sa medzi jeho pokrčené kolená a oprela sa o jeho širokú hrud. „Tak o čom chceš so mnou hovoriť? Vari si tehotná?“ vyzvedal. Zhlboka som sa nadýchla, aby som nabrala odvahy. Po toľkých mesiacoch vášnivej lásky by som aj mohla byť, či nie? Milovala som ho viac, ako svoj život. Láska, taká spaľujúca a nekonečne vášnivá, nás spájala už vyše roka. Vedela som, že je sukničkář a za žiadnu cenu som ho nechcela stratiť. „Ale nie, nie som,“ povedala som. „Tak o čo ti teda ide?“ spýtal sa. „Kedy už požiadaš našich o moju ruku? Už by bolo načase,“ vyhrkla som. „Hodnú chvíľu hľadel na rozčerenú hladinu rybníka, kam hádzal drobné kamienky, kým sa ozval. „A prečo ti na tom tak veľmi záleží, keď ani nie si tehotná? Nie je nám vari dobre aj takto?“ „Nie, Drago, chodíme spolu potajomky už dosť dlho na to, aby si sa už konečne rozhodol, čo vlastne chceš.“ „Už hovoríš ako tie gádzovské fľandry! Položím ju raz, dvakrát na chrbát a už aj by sa chcela vydávať! Ja som Róm, Juta, nie gádzo! Milujem svoju slobodu, pre mňa je ešte priskoro viazať sa!“ „Mám to chápať tak, že aj ja som len jedným zárezom na tvojom opasku?“ spýtala som sa. „A čo viac by si chcela?“ usmial sa ironicky na pol úst, „vari si si nemyslela, že si zoberiem za ženu takú, čo sa mi bez akýchkoľvek predsudkov oddala a z vlastnej vôle? Čo sa mi sama ponúkla bez sobáša?“ Od zlosti ma až nadhodilo na rovné nohy. „Takže ja som pre teba len obyčajná čubka? Vyše roka si sa so mnou vláčil cez dve dediny len pre ukojenie vlastných chútok, ty prašivec! A ja hlúpa som si myslela, že ma miluješ tak, ako ja teba! A ty? Len si ma zneužil a zničil si moju povest len tak, z dlhej chvíle! Som pre teba len jednou z mnohých!“ rozplakala

som sa. „No tak, mám ťa rád, Juta. Si najkrajšie dievča v celom okolí, no nie na sobáš. Sama si si na vine!“ zaškeril sa a pokračoval, „pes ide tam, kde mu dajú mäso!“ Načiahla som sa a takú som mu vyšila na papuľu, až mi celá dlaň stfpla. Utekala som hore kopcom a kričala z plného hrdla: „Už ťa nikdy nechcem vidieť, Drago! Nikdy, rozumieš? Už nikdy v živote! Toto ešte horko olutuješ!“

Vyšvihol sa na koňa a bez jediného slova sa hnol preč ako víchor. Plačúc som vbehla do stajne, tam som preplakala bezmála celú noc, schúlená na slame. Milovala som ho celou svojou dušou. Moje srdce bilo len pre neho a každý milimeter môjho tela túžil len po ňom. Lenže – od zbožnej, pálčivej lásky je len malý krôčik k neľútostnej a krutej nenávisti. Celý mesiac som chodila ako telo bez duše. Túlala som sa po okolitých dedinách s nádejou, že ho stretnem a že zmení svoj názor, že všetko bude inak, že budeme spolu šťastní. Ale do jeho dielne som sa za ním neodvážila ísť. Bála som sa, že tam nebude sám. Nikdy nebol sám, ženy ho uctievali ako Boha. Čo sa však týkalo našej šťastnej budúcnosti, veľmi som sa mýlila. Býval práve v tejto dedine. Tu som sa dozvedela, že už mesiac to ťahá s Evou, dcérou tunajšej Rómky a miestneho bohatého sedliaka. Nemohla som tomu uveriť a popravde, ani som nechcela. Moje srdce sa proti tomu búrilo.

Jedného dňa som ho konečne zbadala na lúke pri okraji lesa. Nebol sám, bol tam s ňou. Naháňali sa, šantili a váľali sa po sebe. Aj na tú diaľku človeka priam oslepovala láska z ich rozhorúčených tvárí. „Toto ti nikdy neodpustím, Drago! Zničím vás!“ šepkala som tie slová akoby pre seba, aby dodali silu mojej nenávisti. Bolesť mi takmer roztrhala srdce na márne kúsky. Plakala som ako ešte nikdy doteraz. Odrazu stemnela obloha a blesky ju trhali ako ohnivé šípy, akoby sa aj sám Boh hneval a soptil rovnako, ako ja. Spustil sa nevidaný lejak, no nebol to dážď, ale kusy ľadovcov veľkých ako strieborniaky. Drago so svojou novou milenkou vbehol do lesa, ale ani hustý porast neuchránil ich kožu pred bičovaním ľadu. „Aj Boh stojí na mojej strane,“ pomyslela som si. Stála som na opačnej strane lesíka, v tesnom vchode do jaskyne. Bola som tam chránená pred ľadovcom, aspoň zatiaľ. Zlostne som sa pozerala smerom, kde obaja zmizli v húštine. Moja zlosť a bezmocnosť sa zmenili na studenú, vražednú nenávisť. Vtedy som sa rozhodla.

Idem za Káli. S jej pomocou vám ešte len ukážem, ako treba po kostole hvízdať! A ako na povel, prestal z neba padať ľadovec a ja som to považovala za dobré znamenie.

◆ Foto: www.pixabay.com

Rozbehla som sa do lesa, smerom k jej chatrči. Stála uprostred najhustejšieho porastu. Káli bola stará Rómka, snáď aj vyše storočná, ale v bosoráctve sa vyznala ako nik na svete. Ľudia sa jej báli ako čert križa, a tak ju vlastne vytlačili von z dediny, aj z osady. Už som len zopár krokov od jej chatrče a zrazu ju počujem, ako si mrzkým hlasom vyspevuje: „Aves tu čajori, pal mande korkori. Tiro jilo rovel, Drago ávra kamel“. (Prichádzaš ty dievča za mnou len sama. Tvoje srdce plače, Drago inú ľúbi.) Odkiaľ to dočerta vie, že idem za ňou? Odkiaľ vie o Dragovi? Ale nepremýšľala som nad tým. Zaklopala som na chatrné dvere a vošla. „Vitaj, Juta, už ťa čakám!“ povedala. „Odkiaľ si vedela, Káli, že prídem?“ spýtala som sa. „Vedela, nevedela, si tu, či nie? Tvoje oči sú temné a plné zloby, ako moja duša. Rovnaké už je len peklo! Tvoje srdce je plné jedu a kričí po pomste. Prišla si na správne miesto, dušička. Len temná myseľ počuje volanie temna!“ chodila okolo mňa a dotýkala sa ma svojimi mrzkými prstami, až mi žalúdok zvieralo, ale tým táraninám som vôbec nerozumela. „Čo mi dáš, ak ti pomôžem?“ spýtala sa. „A čo by si za to chcela?“ vyzvedala som. „Daj mi z tvojej mladosti a svoj zvonivý hlas!“ „To predsa nemôžeš odo mňa chcieť? Veď žiadaš čosi, čo je úplne nemožné!“ bránila som sa. „Nuž, keď nechceš, nechaj tak!“ otočila sa mi chrbtom. Stála som na mieste ako kus dreva, nevedela som, či ostať, či odísť. Srdce sa vo mne trepotalo ako lapené vtáča a mňa sa zmocňoval desivý strach. Už som akosi nebola presvedčená o svojej správnej voľbe. „S diablom nikdy nie je radno si niečo začínať, pretože pred ním už potom niet úniku!“ našepkávalo mi čosi. Avšak moja nenávisť bola silnejšia, ako ja. „Dobre, beriem, Káli,“ zašepkala som. Prudko sa otočila tvárou ku mne. Namiesto očí mala akoby žeravé uhlíky a jazyk dlhý a rozdvojený, ako dáky had. Hovorila tak, že to vyznelo ako keď počúvaš magnetofón pospiatky. Neviem prečo a ako, ale rozumela som jej každé slovo.

„Si dieťaťom temnôt, dostaneš dar kľiatby od nášho Pána, no aj ty sama v nej uviazneš, kým nezhorí tvoj predchodca,“ vravela Káli. Nepochopila som dobre zmysel jej posledných slov, ale v tej chvíli mi to bolo úplne jedno. Cítila som, že slabnem, chatrč sa so mnou krútila a ja som padala kamsi do tmy. „Vstávaj, spachtoš, už je čas!“ počula som svoj vlastný hlas. Otvorila som oči. Ležala som v kruhu horiacich sviečok a bola som úplne nahá. Moja pokožka už nebola nádherne zamatová, ale zvráskavená a ovisnutá. Káli stála pri ohnisku a miešala dáky odvar. Chcela som sa jej opýtať, či je vari pre mňa, no z hrdla som nevedela vydať ani hlásku. „Nie je pre teba,“ odpovedala mi, akoby bola počula moju otázku, ale hlas, ktorým sa ozvala, bol môj. „Je pre Dragovu flandru,“ dodala. Ako to, že ma počuje, keď som onemela? Vari počuje to, čo si myslím? No v tej chvíli sa ku mne otočila tvárou a ja som bezmála vypustila dušu. Stála som sama pred sebou, v plnej kráse. Bola to Káli s mojou tvárou, mojím telom... Čo to má znamenať, búrila sa moja myseľ. Kde je zrkadlo? Chcem sa vidieť! „Tu nie je zrkadlo dušička, nesmie byť!“ odpovedala mi sladučko, ale to už nebol môj hlas. Ja som takýto tón nikdy nepoužila. Veď načo aj? Nepatrila som do rádu žiadnej sekty ani bosoriek. Doteraz som žila čestne. „Obleč sa a pod so mnou, Juta!“ zavelila. Poslúchla som. „A kam ideme?“ „Dokonat sľub,“ odvetila.

Vyšli sme len pred chatrč a odrazu sme stáli na dvore statku. „Vylákam ju von, ty počkaj tu! Potrebuješ jej telo, aby si sa dostala ku Dragovi. On je mocný, mocnejší, ako naše zlo! Musíme ho dostať ľstou,“ vravela. „Ty ju chceš zabíť?“ spýtala som sa. „Nie, dušička, ja nie. Sama to urobí, zlatko, a veľmi rada!“ smiala sa tak, až mi behal mráz po chrbte. „Ja som si neželala ich smrť, na to som nikdy ani len nepomyslela! Chcela som len, aby trpeli. Nechcem im zobrať živ...“ naliehala som. „Ticho bud!“ zahriakla ma, „nepýtala som sa ťa, či áno?“ O chvíľku už kráčali s Evou priamo ku mne. Káli jej čosi šepkala a pritom jej podávala flaštičku s odvarom. Bez jediného slova ju vypila a klesla k zemi ani podtatá. Krútila sa mi hlava, akoby som sedela na kolotoči. Prežívala som rovnaký pocit, ako pred pár dňami, len teraz som nikam nepadala. „Pristúp a chyt ju za ruku!“ V mysli som odriekala to isté, čo Káli, bez toho, aby som si to vôbec uvedomovala. A čuduj sa svete! O malú chvíľku pred nami ležalo odporné, nechutné telo Káli. A ja? Ja som bola Eva. „Šľak ťa trať, keď sa uvidíš!“ rehotala sa zasa tak odporne, že človeku tuhla krv v žilách. „A teraz padaj k Dragovi! Získaj jeho fotografiu a trochu vlasov. Neboj sa, však ty už budeš vedieť, čo s tým!“

Kým som sa spamätala, bola som pri kováčskej vyhni. „Vitaj, Evka! Čo tu robíš tak neskoro?“ neskryval svoj údiv. „Musela som ťa dnes vidieť, láska moja. Nechápem, čo je to so mnou...“ „Počkaj na mňa v izbe, tu sa len zbytočne zamažeš!“ povedal. Bez slova som išla. Ako som vošla do kuchyne, zbadala som jeho fotografiu na polici. Vytiahla som ju teda z rámu a skryla. A keď oveľa skôr zaspal po búrlivom milovaní, odstrihla som mu pramienok vlasov. Tíško ako mačka som sa vyšmykla z domu. Tesne pred prahom som vykopala jamku a pochovala vlasy aj fotografiu tvárou dolu. Napokon som to všetko zahrabala, a keď som to miesto udupávala, šepkala

som pri tom, opakujúc trikrát po sebe vetu: Mange láče, tuke pháre. (Mne dobre, tebe ťažko.) Od tej chvíle začal Drago veľmi chudnúť a chorieť. Ako hnila jeho podobizeň a vlasy v zemi, tak hnul zaživa aj on. Eva sa ešte v tú noc obesila. Drago zomrel v krutých bolestiach mesiac po nej.

Keďže Eva odišla z tohto sveta vlastnou rukou, musela som jej vrátiť telo a ja, aj keď proti svojej vôli, som bola zasa Káli. Trápila som sa v tom tele možno rok, a snáď aj viac. Bývala som v jaskyni, kde som sa kedysi ukryla pred ľadovcom. Ako sa len zbaviť tejto kľiatby? Pomôž mi, Bože môj! Odpusti nehodnej dcére! Poblúdila som, nechcela som ich smrť! Prisahám, že navždy zostanem verná tvojmu menu! Nikdy sa nevydám a nebudem vyhľadávať pomoc diablovu!

„Aj sama v kľiatbe zostaneš, kým nezhorí tvoj predchodca!“ znelo mi v ušiach. Až teraz som pochopila význam tých slov. V tisícine sekundy som sa rozhodla a bežala som k chatrči Káli ako o život. Chvela som sa po celom tele. Chcela som vojsť, no dvere kupodivu pevne držali. „Ty ma nemôžeš zničiť! Si nikto, len úbohé nič!“ vrieskala zvnútra. „Zväzujem ťa, sila temnôt, bezhraničnou silou a slávou Ježiša Krista,“ vystrela som ruku pred seba, „spútam ťa a vrhám do ničoty, v mene najmocnejšieho z mocných, ktorý je Pánom môjho života a tvojej smrti!“ Zvnútra sa ozýval strašlivý nárek a vresk, ten sa mi zarezával až do mozgu, no po chvíli chatrč vzbĺkla ako fakľa. Stratila som vedomie. Keď som sa prebrala, na mieste, kde stála Kálina chatrč bolo len spálenisko a ja som znovu mala svoje telo a hlas. Od tej doby žijem v tejto osade. „To je neuveriteľné, Juta. Celé to znie ako slušná rozprávka.“ „Možno aj je, chlapče, len jej chýba začiatok kde bolo, tam bolo a šťastný koniec. Kľiatba bola, je a bude ako obojstranný meč,“ zmĺkla som.

Z archívu Romano nevo ľil

Napísala Jana Ferdinandová (1959 – 2010)

◆ Foto: www.pixabay.com

Laureáti 13. ročníka Roma Spirit 2021

♦ Kategorie Čin roka. Martina Hornáková, Jiřín, ČR

♦ Kategorie Média. Jozef Šivák, Bratislava

♦ Kategorie Mimovládná organizácia. Navrat, o. z., Bratislava

♦ Kategorie Obec a Mesto. Foto: primátor mesta Filakovo

♦ Kategorie Osobnosť. Vítom Tankó, Tomášikovo

♦ Kategorie Spoločnosť a zamestnávateľ. Pasell Slovakia s. r. o., Poprad

♦ Kategorie Kultura. Pavel Berky, Praha, ČR

ISSN 1338-3027

Rómsky nový list – nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku od roku 1993 do augusta 2008 viedla Daniela Hivěšová-Šilanová, ktorá sa rozhodujúcou mierou pričínila o ich udržanie a rozvoj.
Vydavateľ: Združenie JEKHE TANE-SPOLU, sídlo združenia: Jarková 4, 080 01 Prešov, sídlo redakcie a poštová adresa: Tkáčska 2, 080 01 Prešov, e-mail: zdruzeniejekhetane@gmail.com, www.jekhetane-spolu.net,
šéfredaktor: R. Čonka. Jazyková korektorka: I. Durinová. Redakcia: R. Čonka, E. Godlová, J. Gáborová Kroková, D. Obšasníková, B. Oláh, I. Durinová, Z. Kumanová.
Preklady do rómskeho jazyka: Erika Godlová, Stanislav Čina. Ilustrácie: J. Fečo, J. G. Mandel, Š. Bottová. Sadzba: Martin Hajduk. Tlač: Rotaprint Košice.
Náklad: 2000 ks. Evidenčné číslo 375/08. Objednávky novín prijíma redakcia. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. Redakcia si vyhradzuje právo krátenia, jazykovej a štylistickej úpravy príspevkov čitateľov.
♦ Uverejnené názory sa nemusia zhodovať so stanoviskom redakcie ♦ Vydanie 5 čísel novín je realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín v roku 2021.
Uzávierka čísla / Dátum vydania: 13. 12. 2021. Obnovu technologického vybavenia na vydávanie novín podporilo Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.
Za obsah projektu zodpovedá výlučne občianske združenie Jekhetane-Spolu ♦

